

Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce
Krajowego Mechanizmu Prewencji
w I kwartale 2012 roku

1. Wprowadzenie

Na koniec pierwszego kwartału 2012 r. 62 państwa były Stroną Protokołu fakultatywnego do Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (zwanego dalej OPCAT lub Protokołem). Spośród nich 39 państw wyznaczyło krajowe mechanizmy prewencji¹.

Zadania Krajowego Mechanizmu Prewencji (zwanego dalej KMP lub Mechanizmem) wykonuje w Polsce Rzecznik Praw Obywatelskich (dalej RPO), przeprowadzając wizytacje zapobiegawcze w miejscach zatrzymań, celem ochrony osób pozbawionych wolności przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem².

Do realizacji zadań Mechanizmu wyznaczony jest jeden Zespół wizytujący wszelkiego rodzaju miejsca zatrzymań, o których mowa w art. 4 OPCAT. W skład Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” w Biurze RPO wchodzi osiem osób. Wsparcie Zespołu „KMP” stanowią również pracownicy Biur Pełnomocników Terenowych RPO z Gdańska, Wrocławia oraz Katowic.

Od lutego 2012 r. wizytacje Krajowego Mechanizmu Prewencji mają charakter interdyscyplinarny. W skład Zespołu włączani są również eksperci zewnętrzni – lekarze psychiatry, psychologowie kliniczni.

W okresie od 1 stycznia do 30 marca 2012 r. pracownicy wskazanych powyżej Zespołów przeprowadzili 24 wizytacje różnego rodzaju miejsc zatrzymań, położonych na terenie całej Polski. Poniżej zaprezentowano wyniki wspomnianych wizytacji, ze wskazaniem zasadniczych problemów, jakie dostrzeżono, a także działania

¹ Albania, Armenia, Azerbejdżan, Chile, Chorwacja, Cypr, Czarnogóra, Dania, Estonia, Kambodża, Kostaryka, Francja, Gruzja, Gwatemala, Hiszpania, Honduras, Lichtenstein, Luksemburg, Malediwy, Mali, Malta, Mauritius, Meksyk, Niemcy, Nigeria, Nowa Zelandia, Paragwaj, Polska, Republika Czeska, Republika Mołdowy, Republika Macedonii, Senegal, Serbia, Słowenia, Szwecja, Szwajcaria, Węgry, Wielka Brytania, Urugwaj - www.apr.ch, dane na dzień 17 kwietnia 2012 r.

² Art. 3 OPCAT

podejmowane w ramach współpracy krajowej i międzynarodowej Krajowego Mechanizmu Prewencji.

2. Spotkania i konferencje w Polsce

W dniu 26 stycznia 2012 roku, przedstawiciel Krajowego Mechanizmu Prewencji, wziął udział w spotkaniu roboczym z Pełnomocnikami ds. Ochrony Praw Człowieka działającymi w Komendach Wojewódzkich i Komendzie Stołecznej Policji w Centrum Szkolenia Policji w Legionowie. Tematem przewodnim trzydniowych obrad (25 – 27.01.2012 r.) była wymiana doświadczeń w dziedzinie szeroko rozumianej ochrony praw człowieka, co stanowiło okazję do przypomnienia uczestnikom roli KMP, a także podzielenia się z nimi spostrzeżeniami wynikającymi z wizytacji prewencyjnych przeprowadzonych przez Mechanizm w 2011 r. w miejscach detencji podległych resortowi MSW. W toku dyskusji Pełnomocnik ds. Ochrony Praw Człowieka reprezentujący Policję Świętokrzyską zauważył, iż docierają do niego sygnały od funkcjonariuszy pełniących służbę w PdOZ dotyczące braku procedury działania w sytuacjach zagrożenia życia lub zdrowia członków Krajowego Mechanizmu Prewencji podczas przeprowadzania przez nich rozmów na osobności z zatrzymanymi przebywającymi w pomieszczeniach w trakcie ich wizytacji. Ustalono, że warto opracować procedurę reagowania podczas ewentualnych wydarzeń nadzwyczajnych, które mogą nastąpić w trakcie owych wizytacji.

W celu nawiązania współpracy z sędziami penitencjarnymi, Krajowy Mechanizm Prewencji zwrócił się do Ministra Sprawiedliwości z prośbą o umożliwienie udziału w ogólnopolskim spotkaniu sędziów penitencjarnych. Wymiana wiedzy i doświadczeń mogłaby przynieść obopólną korzyść we wzroście skuteczności działania na rzecz osób odbywających karę pozbawienia wolności.

3. Współpraca międzynarodowa Krajowego Mechanizmu Prewencji

W dniach 20-21 marca 2012 r. w Genewie, odbyły się ósme tematyczne warsztaty krajowych mechanizmów prewencji poświęcone monitorowaniu procesu deportacji³. Zostały one zorganizowane przez Radę Europy, w ramach programu

³ The immigration removal process and preventing monitoring.

„Utworzenie aktywnej sieci krajowych mechanizmów prewencji przeciw torturom, działalność sieci partnerskiej współpracy Peer-to-Peer”⁴. W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele APT, SPT, CPT, krajowych mechanizmów prewencji oraz organizacji, którym państwa powierzyły funkcję monitorowania procesu deportacyjnego. Polska nie implementowała jak dotąd Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/115/EC w sprawie wspólnych norm i procedur stosowanych przez państwa członkowskie w odniesieniu do powrotów nielegalnie przebywających obywateli państw trzecich (tzw. Dyrektywa Powrotowa), mimo iż termin jej wdrożenia upłynął dnia 24 grudnia 2010 r. Projekt nowej ustawy o cudzoziemcach implementującej postanowienia Dyrektywy Powrotowej powierza funkcję monitorowania przebiegu deportacji organizacjom pozarządowym: Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć (jego przedstawicielka uczestniczyła w warsztatach), Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka oraz Stowarzyszeniu Interwencji Prawnej. Wskazać w tym miejscu należy, iż krajowe mechanizmy prewencji, na podstawie art. 4 OPCAT⁵ posiadają mandat do przeprowadzania monitoringu procesów wydalania cudzoziemców. Podczas warsztatów omówione zostały minimalne standardy jakie powinny być zapewnione deportowanym więźniom, od momentu przygotowania do procedury wydalania (fit-to-fly), poprzez transport na lotnisko, pobyt na lotnisku, wejście na pokład samolotu oraz sam lot. Ponadto, zwrócono szczególną uwagę na sytuację odwołania procedury deportacyjnej i powrót więźnia do miejsca zatrzymania (tzw. „failed removal”), stosowanie przymusu bezpośredniego oraz kwestie medyczne.

W dniach 19-22 marca 2012 r. w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych w Genewie odbyło się Walne Zgromadzenie Międzynarodowego Komitetu Koordynującego Narodowe Instytucje Praw Człowieka⁶. Przedstawiciel Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” uczestniczył w obradach 21 marca br. ze względu na tematykę tego dnia, podczas którego poruszano kwestie związane z prewencją tortur. W pierwszej części obrad przedstawiono rolę krajowych instytucji praw człowieka oraz praw człowieka w odniesieniu do biznesu i kwestii ochrony

⁴Setting up an active network of national preventive mechanisms against torture, an activity of the “Peer-to-Peer Network”.

⁵ Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania.

⁶ International Coordinating Committee of National Human Rights Institutions.

środowiska naturalnego. Jednym z przedstawionych wniosków była potrzeba ścisłej współpracy organizacji praw człowieka z sektorem prywatnym w zakresie najwłaściwszego wykorzystania dostępnych zasobów z jednoczesnym poszanowaniem prawa człowieka. Druga część dnia dotyczyła funkcji jaką spełnia monitoring realizowany przez krajowe instytucje praw człowieka w takich obszarach jak realizacja postanowień Konwencji Praw Osób Niepełnosprawnych a także Protokołu Fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania⁷. Podczas ostatniego panelu wystąpienie w sprawie implementacji OPCAT oraz funkcjonowania Krajowego Mechanizmu w Polsce zaprezentował przedstawiciel Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” Biura Rzecznika Praw Obywatelskich.

Z propozycją nawiązania współpracy, do Rzecznika Praw Obywatelskich, zwrócił się Podkomitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Niehumanitarnemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (SPT). W odpowiedzi Rzecznik Praw Obywatelskich przedstawił zasady funkcjonowania Krajowego Mechanizmu Prewencji w Polsce, w tym sposób finansowania, najczęściej napotykanne problemy oraz plan działań na 2012 rok.

4. Współpraca z organizacjami pozarządowymi

W dniu 2 marca 2012 roku odbyło się spotkanie Rzecznika Praw Obywatelskich, Zespołu Krajowy Mechanizm Prewencji oraz przedstawicieli „Porozumienia na rzecz wprowadzania OPCAT”. Z ramienia „Porozumienia” przybyli członkowie Stowarzyszenia Interwencji Prawnej: dr Maria Niełacznna i dr Witold Klaus, Marek Łagodziński, prezes Fundacji Sławek wraz z dwoma byłymi skazanymi, korzystającymi ze wsparcia Fundacji. Przedmiotem dyskusji była zaplanowana na 11 września 2012 roku debata w sprawie zatrudnienia osadzonych i osób opuszczających zakłady karne. Zwrócono przy okazji uwagę na inne problemy związane z systemem penitencjarnym, a mianowicie traktowanie rodzin osadzonych, czy odbywanie kary pozbawienia wolności przez Polaków w innych krajach.

⁷ Optional Protocol to the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.

Pochylnono się także nad zagadnieniem prób samobójczych wśród funkcjonariuszy, czy zagrożeniem, jakie niesie ze sobą cyfryzacja (finansowanie modemów dla AŚ i ZK). Podczas spotkania skoncentrowano się także na współpracy KMP i Koalicji, która to zobowiązała się wspierać Zespół w opracowywaniu planów i strategii działania oraz propagowaniu zaleceń KMP. Ponadto, Koalicja zaproponowała jednorazowe, coroczne spotkania z ekspertami, którzy dzieliliby się swoją wiedzą z Mechanizmem.

W dniach 20 stycznia oraz 27 marca 2012 r. przedstawiciel KMP przeprowadził wykład dla studentów Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji UW w ramach konserwatorium z podstawowych praw i wolności człowieka (zakaz tortur). Poruszono tematykę działalności Krajowego Mechanizmu Prewencji (umiejscowienie RPO jako KMP, struktura, metodologia wizytacji, raporty, inne zadania Mechanizmu). W zakresie wykładu zwrócono uwagę także na rozróżnienie niehumanitarnego, poniżającego traktowania od tortur - ewolucja definicji na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu.

5. Opiniowanie aktów prawnych

W I kwartale 2012 roku KMP opiniował projekt *rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej*. Wątpliwości Mechanizmu w projekcie rozporządzenia, wzbudziła propozycja wykorzystania cel izolacyjnych, przeznaczonych do wykonywania kary dyscyplinarnej określonej w art. 143 § 1 pkt 8 k.k.w., na potrzeby zakwaterowania w nich nie karanych dyscyplinarnie osób pozbawionych wolności. W ocenie KMP, rozwiązanie to może prowadzić do ograniczenia praw tych osób ze względu na warunki techniczne panujące w celach. Co więcej, należy liczyć się z sytuacją, kiedy wykonanie kary dyscyplinarnej określonej w art. 143 § 1 pkt 8 k.k.w. może okazać się niemożliwe ze względu na brak miejsc we wspomnianych celach. Mechanizm odniósł się także do projektowanego § 29 ust. 2, w którym określono, że umieszczanie w celach dla tzw. osadzonych niebezpiecznych („N”) osób pozbawionych wolności nie zakwalifikowanych do tej kategorii jest co do zasady zabronione. W projektowanym rozporządzeniu, w ust. 3 przewidziano wyjątek od tej zasady, dopuszczając umieszczenie w takich celach również innych więźniów, z zastrzeżeniem, że nie będą

oni przebywali wspólnie w celi mieszkalnej z tzw. osadzonymi niebezpiecznymi. Mechanizm przypominał, że decyzja dyrektora o umieszczeniu w celi dla niebezpiecznych innej osoby pozbawionej wolności, ograniczona jest przepisami k.k.w. do dwóch grup skazanych. Pierwszą z nich są osoby, które popełniły przestępstwo działając w zorganizowanej grupie przestępczej. Drugą grupę stanowią natomiast osadzeni, korzystający ze statusu świadka koronnego, pod warunkiem, że wyrażą na to zgodę. KMP zwrócił uwagę, że brak odesłania do k.k.w. w tej kwestii, może skutkować umieszczeniem osadzonych w celach dla „N”, na podstawie innych, niż przewidziane przez ustawodawcę przesłanek. Dlatego też zaproponował następujące brzmienie przepisu § 29 ust. 3: *w uzasadnionych przypadkach dyrektor może podjąć decyzję o umieszczeniu w celi dla osadzonych niebezpiecznych innych osadzonych, o których mowa w art. 88 a § 3 i 4 Kodeksu, z zastrzeżeniem ust. 2.*

6. Jednostki penitencjarne

W pierwszym kwartale 2012 r. wizytacje Krajowego Mechanizmu Prewencji objęły jeden areszt śledczy⁸ (dalej: AŚ) oraz pięć zakładów karnych⁹ (dalej: ZK), w tym dwie rewizytacje¹⁰. Wyniki wizytacji w ZK w Łodzi zostaną przedstawione w kolejnym raporcie kwartalnym.

W 2012 roku KMP rozpoczął przeprowadzanie wizytacji tematycznych w jednostkach penitencjarnych. Polegają one na szczegółowej analizie traktowania oraz przestrzegania praw osób przebywających w oddziałach terapeutycznych dla osób z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi oraz w oddziałach dla tymczasowo aresztowanych. Analizie poddana jest również sytuacja osób niepełnosprawnych oraz starszych.

6.1. Warunki bytowe

⁸ Areszt Śledczy w Kielcach (14-15.02.2012 r.)

⁹ Zakład Karny Nr 1 w Grudziądzu (28-29.02.2012), Zakład Karny Nr 2 w Strzelcach Opolskich (13-16.03.2012 r.), Zakład Karny Nr 2 w Łodzi (28-30.03.2012 r.)

¹⁰ Zakład Karny w Nowym Wiśniczu (12.01.2012 r.), Zakład Karny w Tarnowie Mościcach (11,13.01.2012 r.).

W wizytowanych jednostkach stan techniczny pomieszczeń był bardzo zróżnicowany. Budynki Aresztu Śledczego w Kielcach zostały objęte programem termomodernizacji, dzięki której wyeliminowano problem ubytków ciepła oraz przedostawania się wilgoci. W oddanym do użytku w 2008 roku Pawilonie F, warunki były wręcz wzorcowe. Zastrzeżenia Mechanizmu wzbudził Pawilon A. Dotyczyły one wyglądu ścian i sufitów (brud, odpadający tynk), podłóg (zniszczony parkiet z licznymi ubytkami), stanu zużycia sprzętów kwaterunkowych. W niektórych celach wejścia do kąpoków sanitarnych przesłonięte były jedynie kotarą. Część osadzonych skarżyła się na zimną wodę w celach, niską temperaturę, czy wyeksploatowane urządzenia sanitarne. Stan techniczny cel dla tymczasowo aresztowanych w oddziałach I oraz III Pawilonu A, w ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, wymagał podjęcia natychmiastowych działań remontowych, ze względu na **konieczność zagwarantowania osobom w nich przebywającym, godnych warunków bytowych**. Podczas wizytacji, Mechanizm odebrał także sygnały od więźniów przebywających w celach, w których zastosowano zewnętrzne przesłony okienne, iż ograniczają one dostęp światła dziennego. Zdecydowana większość więźniów, z którymi rozmawiali przedstawiciele KMP skarżyła się na pozaregulaminowe wyłączenia prądu w celach mieszkalnych dodając, iż utrudniają one codzienne funkcjonowanie.

Lustracja cel w AŚ w Kielcach wykazała, że w przeważającej większości łóżka pozbawione były zabezpieczenia przed wypadnięciem. Nie posiadały również drabinek umożliwiających wejście na górny poziom.

Chociaż na parterze oddziału X Aresztu Śledczego w Kielcach, znajdowała się cela mieszkalna przystosowana dla potrzeb osoby z niepełnosprawnością, **przedstawiciele KMP zwrócili uwagę, iż konieczne jest także dostosowanie infrastruktury jednostki, w taki sposób, by osoba niepełnosprawna korzystająca z wózka inwalidzkiego mogła poruszać się również poza celą**. Podczas rozmowy z osobą niepełnosprawną poruszającą się na wózku inwalidzkim i przebywającą w zwykłej celi mieszkalnej, przedstawicielka Mechanizmu odebrała uwagi dotyczące braku wystarczającego miejsca w celi oraz udogodnień pomagających jej przy codziennych czynnościach w celi i kąpiku sanitarnym, w rezultacie czego, zmuszona

była do korzystania z pomocy osób trzecich. W tym miejscu należy przypomnieć wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z 2006 r. w sprawie Vincent przeciwko Francji (6253/03), w którym wskazano, że osadzenie osoby niepełnosprawnej w więzieniu, gdzie nie może ona poruszać się, w szczególności, opuścić celi samodzielnie, jest „poniżającym traktowaniem” w rozumieniu art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Mając na uwadze fakt, iż wizytowana jednostka dysponuje jedną celą przystosowaną dla potrzeb osoby poruszającej się na wózku, co więcej, znajdującą się w oddziale dla recydywistów odbywających karę w zakładzie karnym typu zamkniętego, Mechanizm dostrzega potrzebę sukcesywnego zwiększania liczby takich cel. W odniesieniu do mężczyzny poruszającego się na wózku w zwykłej celi mieszkalnej, KMP zalecał, by administracja jednostki rozważyła możliwość przeniesienia go do innej celi, której lokalizacja oraz warunki niwelowałyby w sposób możliwie największy dolegliwość wynikającą z konieczności poruszania się na wózku inwalidzkim lub przetransportowania do innej jednostki, która dysponuje celą przystosowaną do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Wartą podniesienia, w ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, jest również sytuacja skazanych w AŚ w Kielcach, którzy ze względu na trudności z zakwaterowaniem, zostali umieszczeni w celach dla tzw. osadzonych niebezpiecznych. Jako główne uciążliwości, wskazywali oni permanentny monitoring, obejmujący swym zasięgiem także kącik sanitarny oraz przymocowane trwale do podłoża sprzęty kwaterunkowe. **Krajowy Mechanizm Prewencji podkreśla, że cele dla tzw. osadzonych niebezpiecznych, ze względu na swą specyfikę i stosowane w nich zabezpieczenia, winny być przeznaczane na pobyt w nich wyłącznie więźniów zakwalifikowanych do tej kategorii.**

Większość osadzonych mężczyzn w AŚ w Kielcach, żaliła się na zbyt rzadkie kąpiele. Należy przy tym zauważyć, że Europejskie Reguły Więzienne¹¹ stanowią iż *tworzy się odpowiednie pomieszczenia, tak aby każdy więzień mógł wykąpać się lub wziąć prysznic w temperaturze stosownej do klimatu, w miarę możliwości codziennie, lecz przynajmniej dwa razy w tygodniu (lub w razie potrzeby częściej) w interesie*

¹¹ Rekomendacja rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych.

ogólnej higieny (Reguła 19.4). Także ustawodawstwo krajowe nie ogranicza liczby kąpiei w tygodniu do jednej, pozostawiając w tym względzie możliwość ustalenia ich częstotliwości dyrektorom jednostek penitencjarnych¹². Krajowy Mechanizm Prewencji także stoi na stanowisku, że możliwość kąpiei raz na tydzień jest niewystarczająca do utrzymania należytej higieny, a walor ekonomiczny takiej częstotliwości podnoszony często przez władze jednostek penitencjarnych, ma charakter jedynie pozorny. W związku z powyższym, **KMP postuluje, aby częstotliwość kąpiei w jednostkach penitencjarnych została zwiększona.**

Zastrzeżenia odnośnie możliwości wyjścia na pole spacerowe w AŚ w Kielcach przekazały jedynie osoby przebywające w celach „N” wskazując, że pomimo braku podgrupy „N” są izolowane w trakcie odbywania spacerów.

W ramach rewizytacji w Zakładzie Karnym w Nowym Wiśniczu, Krajowy Mechanizm prewencji sprawdzał realizację rekomendacji wydanych w wyniku wizytacji przeprowadzonej w dniach 17-18 oraz 20 maja 2011 r. i dotyczących m. in. potraktowania izby chorych oraz cel izolacyjnych zgodnie z przeznaczeniem, zapewnienia odpowiednich warunków sanitarno-higienicznych w celach kilkunastoosobowych, przekształcenia cel mieszkalnych z niezbudowanymi kącikami sanitarnymi w cele jednoosobowe, stworzenia odpowiednich warunków bytowych poprzez zapewnienie właściwej wentylacji, wyeliminowania nieprawidłowości w traktowaniu osadzonych przez poszczególne osoby z personelu jednostki.

W dniu wizytacji cele izolacyjne nie były zamieszkane, natomiast w izbie chorych przebywały wyłącznie osoby chore.

W wyniku rewizytacji dostrzeżono, iż nie została zrealizowana rekomendacja dotycząca zapewnienia odpowiednich warunków sanitarno-higienicznych w celach kilkunastoosobowych. W dalszym ciągu na potrzeby związane z utrzymaniem higieny, załatwianiem potrzeb fizjologicznych przez umieszczonych w tych celach więźniów, przeznaczono jeden kącik sanitarny. Nie doprowadzono także do podziału takich cel na mniejsze cele mieszkalne. Mechanizm przypominał, że warunki panujące w celach zamieszkałych przez dużą liczbę skazanych nie zapewniają standardów minimalnych,

¹² Patrz. § 30 pkt. 3 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno - porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz. U. z 2003 r. Nr 152, poz. 1493).

tak aby można było mówić o poszanowaniu praw i godności przebywających w nich osób. Biorąc pod uwagę konieczność nakładów finansowych oraz czas niezbędny do wykonania zaleceń Mechanizmu, KMP stoi na stanowisku, iż dopóki nie zostanie zrealizowane w/w zalecenie należy wydłużyć czas między pobudką a apelem porannym, aby każdy skazany zdążył dokonać toalety porannej przed apelem. Z kolei z uwagi na sposób usytuowania łóżek blisko siebie, Mechanizm zalecił zmniejszenie pojemności cel kilkunastoosobowych, co tym samym wpłynie także na poprawę warunków sanitarnych w tych celach.

W pełni nie zrealizowano zalecenia dotyczącego przekształcenia cel mieszkalnych z niezabudowanymi kącikami sanitarnymi w cele jednoosobowe. Dokonano tego tylko w części cel, a resztę prac zaplanowano na pierwsze półrocze 2012 roku. Ze względu na brak środków finansowych, nie zakupiono do łóżek drabinek i zabezpieczeń przed upadkiem.

Mechanizm pozytywnie ocenia jednak realizację rekomendacji dotyczącej naprawy wentylacji. Podobnie, wszystkie świetlice i sala do ćwiczeń zostały odnowione oraz wyposażone w niezbędny sprzęt kwaterunkowy oraz odbiorniki telewizyjne. Dyrektor Zakładu poinformował ponadto, że zużyty sprzęt kwaterunkowy w celach mieszkalnych jest sukcesywnie wymieniany, a usterki usuwane na bieżąco.

Rewizytę, Krajowy Mechanizm prewencji przeprowadził także w Zakładzie Karnym Tarnów-Mościce. W jej wyniku, Mechanizm otrzymał informacje, że prace remontowe w oddziałach mieszkalnych przeprowadzane są w jednostce na bieżąco. Do czasu rewizyty nie wyposażono jednak łóżek w drabinki i zabezpieczenia.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił: wyeliminowanie praktyki wykorzystywania cel izb chorych oraz cel dla tzw. osadzonych niebezpiecznych na potrzeby związane z zakwaterowaniem osób pozbawionych wolności, które powinny przebywać w celach mieszkalnych (AŚ Kielce), sukcesywne prowadzenie działań remontowych cel mieszkalnych, w szczególności tych które znajdują się w oddziale V (AŚ Kielce), wyposażenie piętrowych łóżek w drabinki i barierki zabezpieczające przed upadkiem (AŚ Kielce, ZK Nowy Wiśnicz, ZK Tarnów-Mościce), wyeliminowanie przypadków pozaregulaminowych przerw w dostawie energii elektrycznej do cel mieszkalnych (AŚ Kielce), umieszczanie osób z

niepełnosprawnością w warunkach zapewniających im możliwość poruszania się bez pomocy osoby trzeciej (AŚ Kielce), przystosowanie kolejnych cel w oddziałach mieszkalnych do potrzeb osób poruszających się na wózku oraz dostosowanie bieżącej infrastruktury Aresztu do potrzeb takich osób (AŚ Kielce), przystosowanie jednej ze świetlic do potrzeb tzw. osadzonych niebezpiecznych (AŚ Kielce); zmniejszenie pojemności cel kilkunastoosobowych (ZK Nowy Wiśnicz), kontynuowanie prac remontowych na terenie jednostki (ZK Tarnów Mościce).

Do dnia sporządzenia niniejszego Raportu, Krajowy Mechanizm Prewencji nie otrzymał odpowiedzi na rekomendacje wydane w wyniku czynności przeprowadzonych w Areszcie Śledczym w Kielcach.

W następstwie wizytacji w ZK w Nowym Wiśniczu, Dyrektor Okręgowy Służby Więziennej w Krakowie wyjaśnił, iż przystąpiono do działań koncepcyjnych mających na celu określenie zakresu prac do wykonania w związku z ewentualnym podziałem pomieszczeń i zapewnieniem w nich odpowiednich warunków higieniczno-sanitarnych oraz wynikających z tego konsekwencji finansowych. Dodał, że ich realizacja, jak również wyposażenie łóżek piętrowych w drabinki i zabezpieczenia, zależy będzie od środków pieniężnych. W celu wydłużenia czasu między pobudką a apelem porannym, dla cel wieloosobowych odbywa się on w ostatniej kolejności. Dyrektor oznajmił, że zmniejszenie ogólnej pojemności jednostki nie leży w kompetencji OSW w Krakowie.

Z kolei Dyrektor Generalny Służby Więziennej poinformował, że zmniejszenie pojemności kilkunastoosobowych cel mieszkalnych jest niemożliwe. Oznajmił, że przy ograniczonej liczbie miejsc zakwaterowania w skali całego kraju, priorytetem jest zapewnienie każdemu osadzonemu ustawowej normy powierzchni w celi mieszkalnej. Odnosząc się do powyższej kwestii, Dyrektor Generalny przedstawił Mechanizmowi sposób ustalania pojemności jednostek penitencjarnych na podstawie Zarządzenia Nr 7/2012 DGSW z dnia 30 stycznia 2012 roku¹³. W Zarządzeniu tym sformułowano definicję pojemności jednostki penitencjarnej - *liczba miejsc zakwaterowania dla osadzonych* oraz pomieszczenia mieszkalnego - *pomieszczenie przeznaczone do stałego lub okresowego zakwaterowania albo okresowego umieszczenia osadzonych*,

¹³ Dz. U. 2012 Nr 79, poz. 523 ze zm.

*spełniające wymogi techniczne do zakwaterowania osadzonych. Pomieszczeniami do okresowego umieszczania osadzonych są natomiast cele izolacyjne i izby chorych. Sposób obliczania pojemności jednostki penitencjarnej uregulowany w § 7 ust. 4 i 5 Zarządzenia, brzmi następująco *pojemność zakładu karnego, aresztu śledczego [...] oblicza się oddzielnie, sumując pojemność pomieszczeń mieszkalnych wchodzących w skład ich budynków zakwaterowania osadzonych.**

Sposób obliczania pojemności jednostek, funkcjonujący w oparciu o wskazane zarządzenie wzbudził wątpliwości Rzecznika Praw Obywatelskich, dlatego też skierował on w dniu 29 marca 2012 r. wystąpienie do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej¹⁴. Zdaniem Rzecznika, powoduje on, iż miejsca zakwaterowania osadzonych w izbach chorych, celach izolacyjnych oraz celach dla skazanych zakwalifikowanych jako stwarzający poważne zagrożenie społeczne albo poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu nie są wykorzystywane zgodnie z przeznaczeniem. Ponadto, obliczanie pojemności jednostek penitencjarnych we wskazany sposób nie odzwierciedla faktycznego stanu zaludnienia zakładów karnych i aresztów śledczych. Co więcej, rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie trybu postępowania właściwych organów w wypadku, gdy liczba osadzonych w zakładach karnych lub aresztach śledczych przekroczy w skali kraju ogólną pojemność tych zakładów (Dz. U. Nr 202, poz. 1564) wyłącza z ogólnej pojemności jednostek penitencjarnych miejsca zakwaterowania w oddziałach szpitalnych, oddziałach i celach wymienionych w art. 88a §1 k.k.w. i art. 212a §2 k.k.w. oraz celach izolacyjnych, ale tylko w sytuacji, gdy liczba osadzonych w zakładach karnych lub aresztach śledczych przekroczy w skali kraju ogólną pojemność tych zakładów. Zakwaterowani we wskazanych celach osadzeni nie są wliczani do ogólnego stanu zaludnienia jednostki. W celu ukazania rzeczywistego stanu zaludnienia jednostek penitencjarnych, Rzecznik zwrócił się z prośbą o rozważenie możliwości zmiany Zarządzenia z dnia 30 stycznia 2012 r. poprzez wyłączenie z pojemności jednostek penitencjarnych izb chorych, cel w wymienionych w art. 88a §1 k.k.w. i art. 212a §2 k.k.w., a także cel izolacyjnych i jednocześnie wliczenie do stanu zaludnienia jednostki zakwaterowanych w nich skazanych.

¹⁴ RPO- 665674-VII-720.5/11

6.2. Prawo do opieki medycznej

Krajowy Mechanizm Prewencji każdorazowo bada dostęp osób pozbawionych wolności do opieki zdrowotnej. Generalnie realizacja tego prawa została oceniona pozytywnie. Jednakże w wyniku przeprowadzonych rozmów z osadzonymi w AŚ w Kielcach, pojawiły się pojedyncze skargi dotyczące bagatelizowania zgłaszanych dolegliwości, opryskliwego zwracania się do pacjentów przez lekarza (podobnie w ZK w Nowym Wiśniczu, ZK Tarnów Mościce), braku skuteczności leczenia oraz niezapewnienia prawidłowej opieki medycznej.

Zalecenie KMP odnośnie zapewnienia wystarczającego i stałego dostępu do informacji dotyczącej praw pacjenta w ZK w Nowym Wiśniczu zostało zrealizowane.

Należy zauważyć, że zgodnie ze standardami CPT *zadania opieki zdrowotnej w zakładzie karnym nie powinny ograniczać się do leczenia pacjentów z dolegliwościami. Opiece zdrowotnej powinno się także powierzyć obowiązki w zakresie medycyny społecznej i profilaktycznej*¹⁵. **Zdaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji wszystkie osoby pozbawione wolności powinni być objęte profilaktyczną opieką zdrowotną.**

Mechanizm zalecił: podjęcie działań mających na celu wyeliminowanie niewłaściwych zachowań ze strony personelu medycznego (AŚ w Kielcach, ZK w Nowym Wiśniczu).

6.3. Traktowanie osadzonych

Niektórzy osadzeni w AŚ w Kielcach informowali Mechanizm, iż część funkcjonariuszy odnosi się do nich wulgarnie, złośliwie, „po nazwisku”, w sytuacjach konfliktowych między skazanymi nie interweniuje natychmiast. Ponadto wskazywali, że jeden wychowawca stale jest niedostępny i nie chce przyjmować osadzonych na rozmowę, gdy potrzebują pomocy.

¹⁵Patrz: § 52 Trzeciego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (93) 12].

W tym miejscu Mechanizm ponownie przypomina treść art. 27 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej¹⁶ - *funkcjonariusze i pracownicy Służby Więziennej w postępowaniu wobec osób pozbawionych wolności są obowiązani w szczególności szanować ich prawa i godność*. Na konieczność wykonywania z poszanowaniem godności ludzkiej kary, środków karnych, zabezpieczających i zapobiegawczych wskazuje również treść art. 4 k.k.w.¹⁷ KMP podkreśla, iż zgodnie z Zasadą nr 1 Zbioru zasad mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia „wszystkie osoby poddane jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia będą traktowane w sposób humanitarny i z szacunkiem dla godności przyrodzonej istocie ludzkiej”¹⁸.

W wyniku rewizytacji w Zakładzie Karnym w Nowym Wiśniczu, Krajowy Mechanizm Prewencji ocenił, że atmosfera panująca w jednostce jest dobra. Większość osadzonych pozytywnie oceniła sposób ich traktowania przez funkcjonariuszy. Jednakże część skazanych poinformowała, że powtarzają się prowokacyjne zachowania ze strony funkcjonariuszy, a niektórzy z nich są złośliwi i zwracają się po nazwisku. Z analizy dokumentacji wynika jednak, że Dyrektor jednostki podjął działania w celu wyeliminowania nieprawidłowości w traktowaniu osadzonych przez poszczególne osoby z personelu jednostki, poprzez wydawanie zaleceń kierownikom poszczególnych pionów oraz organizowanie szkoleń dla pracowników zakładu.

W następstwie rewizytacji w ZK w Tarnowie Mościcach, stwierdzono, iż zalecenie podjęcia działań mających na celu zaprzestanie prowokacyjnego i poniżającego traktowania osadzonych przez funkcjonariuszy, nie zostało zrealizowane. W jednostce nadal panowała napięta atmosfera. Z rozmów z osadzonymi wynikało, iż niektórzy funkcjonariusze często odnoszą się do nich w wulgarny sposób. Część osadzonych podniosła, że zdarzają się przypadki zwracania się do nich z użyciem imion żeńskich, co narusza ich godność. Odnotowano również krytyczne uwagi w stosunku do niektórych wychowawców, wskazujące na „zbywające” i pobieżne traktowanie. Negatywne informacje w tym zakresie

¹⁶ Dz. U. z 2010 r. Nr 79, poz.523 ze zm.

¹⁷ Dz. U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557 ze zm.

¹⁸ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 43/173 z dnia 9 grudnia 1988 r.

przedstawiciele Mechanizmu otrzymywali również od osadzonych przeniesionych z ZK Tarnów – Mościce do innych jednostek, z którymi przeprowadzali rozmowy podczas wizytacji innych zakładów karnych. Kolejne skargi osadzonych dotyczyły uciążliwości jaką powodują 4 apele dzienne, zwłaszcza wczesna godzina porannego. Mimo zaleceń KMP ich liczba nie została zredukowana. Nie zniesiono także nakazu przechowywania wszelkich rzeczy osobistych w zamkniętych szufladach albo szafkach. We wspomnianej jednostce, została jednak zrealizowana rekomendacja zniesienia zakazu palenia w porze nocnej.

W związku z powyższym Mechanizm zalecił: wyeliminowanie nieprawidłowości w traktowaniu osadzonych przez poszczególne osoby z personelu jednostki (AŚ Kielce, ZK Nowy Wiśnicz), podjęcie zdecydowanych działań mających na celu wyeliminowanie przypadków poniżającego i prowokacyjnego traktowania osadzonych przez funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz personel medyczny (ZK Tarnów Mościce), zmniejszenie liczby apeli o 2 (ZK Tarnów Mościce), zniesienie zakazu przetrzymywania rzeczy osobistych, należących do osadzonych, poza szafkami, kontynuację wymiany szafek na bardziej funkcjonalne (ZK Tarnów Mościce), a także przeprowadzenie szkolenia dotyczącego budowania właściwej atmosfery w jednostce dla funkcjonariuszy działu ochrony i pouczenie lekarza o właściwym odnoszeniu się do skazanych (ZK Nowy Wiśnicz).

W odpowiedzi na zalecenia Mechanizmu Dyrektor Okręgowy Służby Więziennej w Krakowie oznajmił, że kierownik działu ochrony został zobowiązany do przeprowadzenia szkolenia podległych mu funkcjonariuszy nt. „Poszanowanie godności ludzkiej jako podstawowy warunek budowania właściwych relacji międzyludzkich sytuacji izolacji i nierównego statusu pomiędzy więźniem a funkcjonariuszem”.

6.3.1. Środki przymusu bezpośredniego

Krajowy Mechanizm Prewencji każdorazowo analizuje nagrania z monitoringu stosowania środków przymusu bezpośredniego w wizytowanych jednostkach.

W AŚ w Kielcach wątpliwości Krajowego Mechanizmu Prewencji nasunęła analiza dwóch spośród trzech przypadków, których nagrania zostały udostępnione. W pierwszej sytuacji, zastosowany środek przymusu bezpośredniego w postaci trzyczęściowych pasów obezwładniających w czasie pobytu w celi zabezpieczającej, stanowił działanie niewspółmierne do stanu zagrożenia oraz zachowania osadzonego w chwili doprowadzenia do celi zabezpieczającej. Na nagraniu widać wyraźnie, że więzień był pogodzony z zaistniałą sytuacją, nie stawiał oporu. Zdaniem Mechanizmu nie było więc podstaw, aby stosować dodatkowe środki przymusu, szczególnie tak dotkliwe jak trzyczęściowy pas obezwładniający. **Krajowy Mechanizm Prewencji przypomina, że zgodnie ze strasburską linią orzecniczą, użycie siły wobec więźnia za wyjątkiem wypadków, w których jest ono nieodzowne i nie jest nadmierne, a wynika z zachowania osadzonego, stanowi naruszenie art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka¹⁹, ponieważ uderza w poczucie godności²⁰.** Analiza drugiego nagrania stosowania wobec skazanego takich samych środków przymusu bezpośredniego wykazała inną nieprawidłowość. Funkcjonariusze reagowali ze znacznym opóźnieniem na prośby skazanego o umożliwienie skorzystania z toalety czy zaspokojenie pragnienia. Każdorazowo, pomiędzy zgłoszeniem takiej potrzeby, a jej realizacją mijało kilkadziesiąt minut. Tymczasem, zgodnie z § 9 ust. 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 lipca 2010 r. w sprawie stosowania środków przymusu bezpośredniego oraz użycia broni palnej lub psa służbowego przez funkcjonariuszy Służby Więziennej²¹, w czasie pobytu w celi zabezpieczającej, należy zapewnić osobie pozbawionej wolności możliwość korzystania z posiłków oraz załatwienia potrzeb fizjologicznych. Dodatkowo, w obu przypadkach zwrócono uwagę na brak realizacji przez funkcjonariuszy SW obowiązku systematycznego i bezpośredniego kontrolowania zachowania osadzonego w celi zabezpieczającej w odstępach nie rzadszych niż godzinne, o

¹⁹ Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.

²⁰ Patrz: Ribitsch przeciwko Austrii, skarga nr 18896/91, Altay przeciwko Turcji, skarga nr 22279/93, Krastanov przeciwko Bułgarii, skarga nr 50222/99.

²¹ Dz. U. 2010 r. Nr 147 poz. 983

którym mowa w § 5 ust. 2 wspomnianego wyżej rozporządzenia²². Ujawnione nieprawidłowości świadczą w ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji o stosowaniu względem wyżej wymienionych osób umieszczonych w celi zabezpieczającej, dodatkowych dolegliwości, które nie powinny mieć miejsca, a których występowanie powoduje uznanie traktowania tych osób za poniżające. Krajowy Mechanizm Prewencji oczekuje, że wobec funkcjonariuszy odpowiedzialnych za nadzór nad stosowaniem opisanych środków przymusu bezpośredniego, wyciągnięte zostaną stosowne konsekwencje.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił: wyeliminowanie nieprawidłowości w traktowaniu osadzonych przez poszczególne osoby z personelu jednostki (AŚ Kielce).

6.4. Odpowiedzialność dyscyplinarna

W trakcie rewizytacji w Zakładzie Karnym w Tarnowie Mościcach, Krajowy Mechanizm Prewencji sprawdzał, czy na terenie Zakładu nadal dochodzi do nadużyć, polegających na bezpodstawnym występowaniu przez funkcjonariuszy z wnioskiem o ukaranie karą dyscyplinarną osadzonych. W trakcie rozmów z więźniami, zdecydowana większość informowała wizytujących, iż praktyka składania przez funkcjonariuszy wniosków o wymierzenie kary dyscyplinarnej z błahych w ich ocenie powodów nadal jest powszechna. Jako przykład podawali m.in., niestosowanie się do zakazu przetrzymywania osobistych rzeczy poza szafkami. W opinii KMP jest to wyraz nadużywania uprawnień przez funkcjonariuszy. Należy przypomnieć, iż zgodnie z regułą 57.1 Europejskich Reguł Więziennych *jedynie działanie mogące zagrozić porządkowi i bezpieczeństwu może być uznane za przekroczenie dyscypliny*. Pozytywnie oceniono fakt wyeliminowania odpowiedzialności zbiorowej.

W związku z powyższym Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił ponowne zbadanie kwestii zasadności udzielanych osadzonym wniosków o ukaranie (ZK Tarnów Mościce).

6.5. Prawo do informacji

²² Ibidem

Realizacja prawa osób pozbawionych wolności do informacji stanowi jedną z gwarancji poszanowania praw człowieka. W związku z tym Krajowy Mechanizm Prewencji każdorazowo weryfikuje dostęp osadzonych do informacji.

Podczas rewizytacji w Zakładzie Karnym w Nowym Wiśniczu stwierdzono realizację zalecenia dotyczącego prawa dostępu do aktów prawnych. Skazanym zostały udostępnione kodeksy karne wykonawcze (2011 r.) oraz broszury na temat zmian przepisów ww. kodeksu, które obowiązują od 1 stycznia 2012 r., jak również orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Konstytucyjnego.

6.6. Prawo do skargi

Prawo osób pozbawionych wolności do złożenia skargi i jej rozpatrzenia w sposób bezstronny jest jednym z podstawowych środków ochrony przed niewłaściwym traktowaniem.

W rozmowach prowadzonych w trakcie wizytacji ZK w Nowym Wiśniczu, przedstawiciele KMP otrzymali od osadzonych skargi, iż niejednokrotnie zdarzało się, że nie otrzymali odpowiedzi na prośby kierowane do Dyrektora jednostki, często też prośby te rozpatrywane były negatywnie bez podania uzasadnienia takiej decyzji.

W trakcie rewizytacji w ZK w Tarnowie Mościcach odnotowano głosy świadczące o tym, iż odwołania od wymierzanych wniosków o ukaranie rozpatrywane są przez dyrektora jednostki w sposób stronniczy, bez zbadania okoliczności ukarania i każdorazowo potwierdzające stanowisko funkcjonariuszy. Z kolei zastępca dyrektora postępuje w stosunku do osadzonych odwołujących się od wymierzonej kary właściwie, każdorazowo ich wysłuchuje oraz poucza o przysługujących uprawnieniach.

W związku z powyższym Mechanizm zalecił: obiektywne rozpatrywanie odwołań (ZK Tarnów Mościce).

6.7. Personel

W działach penitencjarnych wizytowanych zakładów i aresztu pracują osoby legitymujące się wyższym wykształceniem. W każdej z jednostek osoby pozbawione

wolności miały zapewnioną opiekę psychologiczną. Dodatkowo, w AŚ w Kielcach zatrudnieni zostali terapeuci pracujący ze skazanymi uzależnionymi od środków odurzających lub psychotropowych oraz skazanymi z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonymi umysłowo.

Z informacji przekazanych przez dyrektora AŚ w Kielcach wynika, że na jednego wychowawcę przypada ok. 50 osób pozbawionych wolności. Jeszcze większe obciążenie pracą spoczywa na psychologach więziennych. **Krajowy Mechanizm Prewencji jest zdania, iż znaczne obciążenie wychowawców oraz psychologów różnymi zadaniami jak również konieczność pracy z tak dużą liczbą osadzonych, zmniejsza efektywność oddziaływań wychowawczych i psychologicznych oraz może negatywnie wpływać na samych osadzonych. Należy zatem dążyć do zwiększenia liczby etatów w dziale penitencjarnym, przeznaczając je na zatrudnienie psychologów i wychowawców.**

W trakcie rewizytacji w ZK Tarnów Mościce, Mechanizm ponownie odebrał od Kierownika działu ochrony informacje o wzrastającej liczbie nadgodzin w pionie ochrony, będącej wynikiem niedostatecznego obsadzenia etatowego jednostki. Warto przypomnieć jest tutaj stanowisko CPT, w myśl którego *w przypadku niewystarczającej liczby personelu może okazać się niezbędną praca w godzinach nadliczbowych, w celu utrzymania podstawowego poziomu bezpieczeństwa i systemu zaopatrzenia na terenie Zakładu Karnego. Taki stan rzeczy może doprowadzić do wysokiego poziomu stresu wśród personelu i jego przedwczesnego „wypalenia”, co może wzmocnić napięcie obecne w każdym zakładzie karnym²³.*

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił: zwiększanie w miarę posiadanych możliwości obsady etatowej wychowawców i psychologów (AŚ Kielce).

6.8. Zatrudnienie i nauczanie

Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zbadali możliwości zatrudnienia osób tymczasowo aresztowanych przebywających w Areszcie Śledczym

²³ Patrz: §26 [CPT/Inf92001]16]

w Kielcach. Ze względu na specyfikę związaną ze stosowaniem tego środka zapobiegawczego, charakteryzującego się zwiększoną izolacją, możliwość zatrudnienia tej grupy więźniów wyczerpuje się w pracach na terenie jednostki.

Osadzeni, z którymi przeprowadzono rozmowy, nie zgłaszali uwag dotyczących warunków ich zatrudnienia (AŚ Kielce).

6.9. Działalność kulturalno – oświatowa i sportowa

Z informacji uzyskanych od dyrektora AŚ w Kielcach i analizy dokumentacji wynika, iż w jednostce oprócz tradycyjnych form działalności kulturalno-oświatowej, takich jak wypożyczanie książek, nadawanie audycji przez radiowęzeł, czytanie prasy, organizowanie konkursów i quizów wiedzy, prowadzone są również liczne programy resocjalizacyjne i readaptacyjne oraz organizowane są turnieje sportowe (liga tenisa stołowego, turnieje siatkówki). Warto podkreślić, iż część imprez kulturalno – oświatowych realizowana jest poza terenem jednostki. Mimo powyższych informacji skazani w rozmowach indywidualnych żalili się na brak regularnych zajęć kulturalno-oświatowych prowadzonych w obrębie oddziałów mieszkalnych – osadzeni wskazywali, że w ramach zajęć świetlicowych mogą tylko grać w tenisa stołowego lub oglądać telewizję. Skarżyli się również na trudności w uzyskaniu zgody na uczestniczenie w zajęciach poza terenem jednostki, w tzw. „przepustkach k-o”. Krajowy Mechanizm Prewencji przypomina, że zgodnie ze stanowiskiem CPT, wyrażonym w pkt 91 Sprawozdania z wizyty w Polsce w 2004 r. *brak konstruktywnych zajęć jest nie do przyjęcia. Jak podkreślano w poprzednich raportach Komitetu, celem powinno być zapewnienie wszystkim więźniom, łącznie z tymczasowo aresztowanymi, spędzania części dnia poza celami i włączenie w celowe zajęcia takie jak praca, edukacja, sport, rekreacja, wizyty towarzyskie*²⁴. Największa liczba uwag krytycznych w tej kwestii pochodziła od osób tymczasowo aresztowanych, które twierdziły, że ich codzienny pobyt w celi wynosi 23 godziny na dobę ze względu na brak skierowanych w ich stronę oddziaływań kulturalno-oświatowych. Uwagę krytyczną odebrano także od jednego z więźniów odbywającego karę w trybie art. 88 § 3 k.k.w., który żalił się na brak świetlicy dostosowanej do potrzeb więźnia

²⁴ CPT/Inf (2006) 11.

zakwalifikowanego jako „niebezpieczny”. W związku z tym jak twierdził, zmuszony był do 23 godzinnego pobytu w celi mieszkalnej. **Krajowy Mechanizm Prewencji pragnie podkreślić, że możliwość wzięcia udziału w zajęciach kulturalno-oświatowych powinna co do zasady dotyczyć wszystkich osób pozbawionych wolności, za wyjątkiem sytuacji, w których dochodzi do zagrożenia bezpieczeństwa osoby pozbawionej wolności lub jednostki.**

Podczas rewizytacji w ZK w Nowym Wiśniczu, przedstawiciele KMP zwracali uwagę na to, czy oferta zajęć została zmieniona. Większość osadzonych w rozmowach z przedstawicielami Mechanizmu pozytywnie oceniała ofertę wspomnianych zajęć, dodając, iż obecnie jest ona bogatsza oraz wszyscy skazani mają realną szansę skorzystania z niej.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił: dokonanie przeglądu istniejącej oferty zajęć kulturalno-oświatowych pod kątem ich uczestników oraz poszerzenie przedmiotowej oferty o zajęcia adresowane bezpośrednio do osób tymczasowo aresztowanych (AŚ Kielce).

6.10. Oddziaływania terapeutyczne

W Areszcie Śledczym w Kielcach istnieją dwa oddziały terapeutyczne: dla skazanych uzależnionych od środków odurzających lub psychotropowych (oddział VIII) oraz dla skazanych z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi oraz upośledzonych umysłowo (VI i VII). Osadzeni z oddziału, z którymi rozmawiali pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji, żalili się na brak zajęć kulturalno-oświatowych, konieczność wyboru pomiędzy sprzętem audio i video, który mogą posiadać w celach mieszkalnych oraz ograniczony kontakt z wychowawcą (AŚ Kielce).

6.11. Prawo do kontaktów ze światem zewnętrznym oraz utrzymywania więzi z rodziną

Podczas rewizytacji w ZK w Tarnowie Mościcach, przedstawiciele KMP weryfikowali realizację rekomendacji dotyczącej informowania więźniów o kryteriach, na podstawie których wydawana jest decyzja o zezwoleniu na widzenie z

określonymi osobami. Wizytujący pozyskali informację, iż zalecenie zostało zrealizowane poprzez umieszczenie w sali widzeń wyciągu z kodeksu karnego wykonawczego dotyczącego zasad udzielania widzeń oraz regulaminu odwiedzin.

W rozmowach z przedstawicielami KMP, osoby tymczasowo aresztowane w AŚ w Kielcach krytykowały zakaz prowadzenia rozmów telefonicznych z adwokatami. Krajowy Mechanizm Prewencji ponownie wskazuje, iż zgodnie z art. 215 § 1 k.k.w. tymczasowo aresztowany ma prawo do porozumiewania się z obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem albo radcą prawnym podczas nieobecności innych osób oraz korespondencyjnie. Wbrew dosłownemu brzmieniu art. 215 k.k.w., przepis ten przyznaje tymczasowo aresztowanemu prawo kontaktowania się z wymienionymi osobami również telefonicznie bądź przy wykorzystaniu innych dostępnych mu technicznych środków przekazywania informacji. Wyjaśnić należy, że korespondencją, w rozumieniu art. 8 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r. są różne sposoby komunikowania się, w tym także rozmowa telefoniczna (zob. Zbigniew Hołda w: Kodeks karny wykonawczy-Komentarz, Arche Gdańsk 2007 r.). Zakaz korzystania z aparatu telefonicznego oraz innych środków łączności przewodowej i bezprzewodowej, wynikający z treści art. 217c k.k.w. nie ma zatem zastosowania do kontaktów aresztowanego z osobami, o których mowa w treści art. 215 § 1 K.k.w. Również Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu podczas czwartej okresowej wizyty w Polsce w 2009 r. zakwestionował stan prawny w zakresie całkowitego zakazu prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane. Ponadto, zakaz ten stoi w sprzeczności z regułami: 95.3, 98.2 i 99 Europejskich Reguł Więziennych²⁵.

W związku z powyższym Mechanizm zalecił: rozważenie możliwości prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane z ich adwokatami i pełnomocnikami (AŚ Kielce);

Dyrektor Generalny Służby Więziennej w piśmie z dnia 21 marca 2012 r. wyjaśnił, iż w jego ocenie łączna interpretacja przepisów art. 215 § 1 i art. 217 c

²⁵ Rec (2006)2 Komitet Ministrów do państw członkowskich Rady Europy

k.k.w., nie pozwala na wyprowadzenie normy prawnej, przyznającej osobie tymczasowo aresztowanej uprawnienia do porozumiewania się z obrońcą lub pełnomocnikiem za pomocą rozmów telefonicznych. Dodał, że nawet jeśli rozmowy potraktuje się jako korespondencję, art. 217 c k.k.w wyklucza możliwość kontaktu telefonicznego przez tymczasowo aresztowanych. Oznajmił, że w omawianym zakresie nie zostaną wprowadzone zmiany w porządkach wewnętrznych jednostek penitencjarnych. Sprawa pozostaje w dalszym zainteresowaniu RPO.

6.12. Prawo do wykonywania praktyk religijnych

Osoby pozbawione wolności, przebywające w AŚ w Kielcach, z którymi rozmawiali przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji wypowiadały się w większości pozytywnie na temat możliwości wzięcia udziału w praktykach religijnych. Zdarzały się jednak uwagi o bezskutecznych próbach zapisania się na wyjście na msze św. oraz braku informacji zwrotnej o przyczynach niedoprowadzenia na msze św. Wśród takich osób były także osoby tymczasowo aresztowane.

7. Zakłady poprawcze oraz schroniska dla nieletnich

W I kwartale 2012 r. Krajowy Mechanizm Prewencji przeprowadził jedną wizytację w zakładzie poprawczym (dalej: ZP)²⁶.

7.1. Warunki bytowe

Podczas rewizytacji w ZP w Białymstoku, przedstawiciele KMP zapoznali się ponownie z Regulaminem zakładu. Wątpliwości Mechanizmu wzbudził zapis dotyczący izby przejściowej, zgodnie z którym, jej wyposażenie w ciągu dnia stanowi krzesło i stolik, a ich usunięcie możliwe jest w przypadku nieużywania zgodnie z przeznaczeniem. Zabieranie elementów wyposażenia w ciągu dnia lub za karę jest nieuzasadnioną praktyką, o której Krajowy Mechanizm Prewencji wspominał już w poprzednim raporcie z wizytacji. Tymczasem, w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. *w sprawie zakładów poprawczych i*

²⁶ Zakład Poprawczy w Białymstoku (26.01.2012 r.).

*schronisk dla nieletnich*²⁷ (zwane dalej rozporządzeniem) określono, że *izbą przejściową jest wyodrębnione pomieszczenie urządzone w sposób odpowiadający warunkom pomieszczenia mieszkalnego*²⁸.

Ponadto w jednostce tej, pomimo uprzednio wydanych zaleceń przedstawiciele KMP stwierdzili, że nieletni nadal otrzymują jedną parę skarpet i majtek na miesiąc (bez możliwości wymiany), w związku z czym w czasie prania i suszenia zmuszeni są chodzić bez bielizny. Rozwiązaniem przyjętym przez Dyrektora jest pobieranie prywatnych majtek oraz skarpet z ich depozytów. Zdaniem KMP nie eliminuje to problemu, ponieważ wychowankowie nie posiadający własnych rzeczy, nadal mają do dyspozycji jedną parę skarpet i bieliznę typu slipy. **Krajowy Mechanizm Prewencji stoi na stanowisku, iż każdy nieletni powinien otrzymywać do użytku od placówki odpowiednią do pory roku odzież, bieliznę i obuwie, o ile nie korzysta z własnych. Mechanizm zaleca zapewnienie nieletnim bielizny w ilości umożliwiającej utrzymanie właściwej higieny osobistej, czyli minimum 2 pary.** Powyższe zalecenie znajduje również odzwierciedlenie w Regułach Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113) - *w miarę możliwości należy zezwalać nieletniemu na używanie własnej odzieży. Zakład ma troszczyć się o to, aby każdy nieletni miał ubranie odpowiednie ze względu na klimat i wystarczające do zapewnienia dobrego stanu zdrowia; w żadnym wypadku nie może ono być źródłem upokorzenia lub poniżenia. Nieletniemu opuszczającemu zakład albo wychodzącemu z niego w jakimkolwiek celu, należy pozwalać na skorzystanie z własnego ubrania* (Reguła 36). Podobnie przyjęto w Zaleceniach CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi: *młodociani, którzy nie posiadają wystarczającej ilości odpowiednich własnych ubrań, powinni otrzymać takie ubrania od instytucji* (Zalecenie 66.2).

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił: wyposażenie izb przejściowych w sposób odpowiadający warunkom pomieszczenia mieszkalnego (ZP Białystok),

²⁷ Dz. U. 2001 r. Nr 154, poz. 1359.

²⁸ Patrz: § 44 pkt 4 (Dz. U. 2001 r. Nr 124, poz. 1359 ze zm.)

zaprzestanie praktyki polegającej na zabieraniu elementów wyposażenia pokoju wychowanków w ciągu dnia w izbie przejściowej i oddzielnym pomieszczeniu mieszkalnym (ZP Białystok), zapewnienie nieletnim bielizny w ilości umożliwiającej utrzymanie właściwej higieny osobistej, czyli minimum 2 pary (ZP Białystok).

W odpowiedzi na zalecenia Dyrektor ZP w Białymstoku oznajmił, że izby przejściowe wyposażone są w sposób odpowiadający warunkom pomieszczenia mieszkalnego, tj. krzesło, stolik i łóżko. Zmieniono natomiast regulaminy izb przejściowych oraz oddzielnych pomieszczeń mieszkalnych (dalej:OPM) dopuszczając możliwość usunięcia ich wyposażenia jedynie w sytuacji niszczenia go przez nieletniego. Dyrektor przyjął również do realizacji zalecenie zapewnienia nieletnim dwóch lub więcej par bielizny osobistej.

7.2. Traktowanie

W następstwie rewizytacji w ZP w Białymstoku, przedstawiciele KMP określili atmosferę wychowawczą jako złą, wynikającą z obojętnego, a czasem wręcz wrogiego nastawienia personelu do nieletnich. Ograniczany jest nie tylko wspomniany wcześniej dostęp do bielizny, ale i rzeczy osobistych wychowanków. Mogą posiadać oni jedynie 3 zdjęcia rodzinne, inne zaś są komisyjnie niszczone. W Regulaminie zakładu określono jakie przedmioty wychowanek może otrzymywać w paczce, a które są zabronione i zwracane nadawcy. **Powołując się na rozporządzenie²⁹, KMP przypomina, że przedmioty osobiste i wartościowe powinny być przekazywane do depozytu, niszczenie ich jest zatem bezprawną praktyką. Zalecił także umożliwienie wychowankom posiadania rzeczy osobistych, przytaczając Regułę 35 Reguł Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności, brzmiącą: *posiadanie przedmiotów osobistych jest podstawowym elementem prawa do prywatności i ma istotne znaczenie dla dobrego samopoczucia nieletniego. Należy uznawać i respektować prawo każdego nieletniego do posiadania takich przedmiotów i zapewnić odpowiednie miejsce dla ich przechowywania. Przedmioty, których nieletni nie chciał zatrzymać lub które zostały skonfiskowane, należy***

²⁹ patrz § 67 pkt 9 (Dz. U. 2001 r. Nr 124, poz. 1359 ze zm.)

*przechować w zabezpieczonym miejscu. Ich spis powinien być podpisany przez nieletniego. Należy dołożyć starań, aby pozostawały w dobrym stanie*³⁰.

Ponadto, Krajowy Mechanizm Prewencji ustalił, że większą część dnia nieletni spędzają na sprzątanii. Wyrażając zrozumienie dla realizowania obowiązków nieletnich wynikających z rozporządzenia i dotyczących m.in. utrzymywania czystości i porządku w pomieszczeniach oraz wykonywania prac pomocniczych, KMP wskazał jednocześnie na nadużycia w tym zakresie. Z rozkładu dnia grupy V wynikało, że nieletni ok. 11-14 godzin w tygodniu spędzają na sprzątanii placówki. Krajowy Mechanizm Prewencji rekomenduje zmniejszenie liczby godzin obowiązkowej, bezpłatnej pracy wychowanków na rzecz Zakładu, do wymiaru określonego w art. 95f § 2 u.p.n, czyli **30 godzin miesięcznie**, a nie jak to ma miejsce w zakładzie 44-57 godzin na miesiąc.

KMP zwrócił również uwagę na zbyt długie przebywanie w pokoju wychowanków ZP w Białymstoku, umieszczonych w oddzielnym pomieszczeniu mieszkalnym. Poza pokojem nieletni spędzają jedynie 1-1,5 godziny dziennie, gdy wychodzą na półgodzinny spacer, do toalety. Nie mają kontaktu ze swoimi rówieśnikami z grupy, nie uczestniczą w zajęciach. Zdaniem Mechanizmu nie mają zatem dostarczanych bodźców do właściwego rozwoju i resocjalizacji.

Mechanizm zalecił: umożliwienie wychowankom posiadania rzeczy osobistych (ZP Białystok), zaprzestanie praktyki niszczenia rzeczy osobistych nieletnich (ZP Białystok), zmniejszenie liczby godzin obowiązkowej, bezpłatnej pracy wychowanków na rzecz Zakładu, do wymiaru określonego w art. 95f § 2 u.p.n (ZP Białystok), zapewnienie wychowankom umieszczanym w oddzielnych pomieszczeniach mieszkalnych oraz izbach przejściowych prawa do prywatności oraz dostarczania im bodźców niezbędnych do właściwego rozwoju i resocjalizacji (ZP Białystok).

Dyrektor ZP w Białymstoku, odnosząc się do zaleceń KMP, wyjaśnił, że w placówce zaprzestano niszczenia rzeczy osobistych nieletnich, oraz zmniejszono liczbę godzin pracy porządkowej wychowanków do zgodnej z art. 95 f § 2 u.p.n. Dodał również, że wychowankom zezwolono na posiadanie rzeczy osobistych.

³⁰ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113

7.3. Dyscyplinowanie

Krajowy Mechanizm Prewencji w trakcie rewizytacji w ZP w Białymstoku zwrócił uwagę na kwestię umieszczania nieletnich w oddzielnych pomieszczeniach mieszkalnych. Analiza księgi pobytu w OPM podczas wizytacji w ZP w Białymstoku wykazała, iż nieletni nadal są w niej umieszczani z powodów nie znajdujących odzwierciedlenia w obowiązujących przepisach prawnych np. w przypadku ponownego umieszczenia w placówce lub zrezygnowania z pobytu w grupie. **KMP stoi na stanowisku, że umieszczenie w oddzielnym pomieszczeniu mieszkalnym powinno wynikać z faktycznej potrzeby zapewnienia bezpieczeństwa i porządku w zakładzie oraz trwać możliwie krótko.**

Zgodnie ze wspomnianym rozporządzeniem³¹ dyrektor zakładu dla zapewnienia bezpieczeństwa i porządku może na czas określony umieścić nieletniego w oddzielnym pomieszczeniu mieszkalnym lub izbie przejściowej (§ 25 ust. 1 pkt 4). Uwagi wizytujących dotyczyły długiego przetrzymywania wychowanków w izolacji (nawet do 3 miesięcy), spędzania przez wychowanków większości dnia w pokoju, braku kontaktu z rówieśnikami z grupy, obowiązku wykonania przed śniadaniem 20 pompek i przysiadów, tzw. rozgrzewka, której niewykonanie skutkuje karą.

W związku ze stwierdzonymi nieprawidłowościami, w dniu 15 maja 2009 r. Rzecznik Praw Obywatelskich wystąpił do Ministra Sprawiedliwości³² z prośbą o zajęcie stanowiska w tej sprawie, wskazując na nieprecyzyjny, jego zdaniem, § 25 ust. 1 pkt 4 rozporządzenia, dający podstawę do umieszczenia nieletniego w oddzielnym pomieszczeniu mieszkalnym lub izbie przejściowej na czas określony - dla zapewnienia bezpieczeństwa i porządku. W praktyce nieletni przebywają w tego typu pomieszczeniach zbyt długi czas. Ponadto, Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się z prośbą o informację o stanie prac zmierzających do systemowego uregulowania kwestii umieszczania nieletnich w izbach przejściowych lub oddzielnych pomieszczeniach mieszkalnych oraz

³¹ Dz. U. 2001 r. Nr 124, poz. 1359.

³² RPO-597667-VII-7020/11006/09

zagwarantowania wszystkim nieletnim prawa do codziennych zajęć na świeżym powietrzu.

W odpowiedzi z dnia 9 czerwca 2009 r. Minister Sprawiedliwości wyjaśnił, iż podejmowane są działania zmierzające do znowelizowania ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, m. in. w zakresie uregulowań dotyczących gwarancji poszanowania praw nieletnich, w tym precyzyjnego określenia podstaw umieszczenia i maksymalnego okresu pobytu nieletniego w izbie przejściowej, jak również prawa do codziennych zajęć na świeżym powietrzu. Ponadto, Ministerstwo Sprawiedliwości, zobowiązało się do lustracji stosowania istniejących obecnie regulacji dotyczących funkcjonowania izb przejściowych, poprzez skierowanie do zakładów i schronisk oraz kierowników okręgowych zespołów nadzoru pedagogicznego zalecenia sprawowania pełniejszej kontroli stosowania tej instytucji.

W wystąpieniu z dnia 22 lutego 2012 r. Rzecznik ponownie zwrócił się z prośbą do Ministra Sprawiedliwości³³ o udzielenie informacji odnośnie stanu prac zmierzających do systemowego uregulowania w/w kwestii.

W odpowiedzi z dnia 15 marca 2012 r. Sekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości zapewnił, że problematyka umieszczeń nieletnich w izbach przejściowych pozostaje w stałym zainteresowaniu Ministra Sprawiedliwości, a przejawem tego są liczne czynności nadzorcze dotyczące m.in. realizacji przez dyrektorów zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich rekomendacji wydanych przez Krajowy Mechanizm Prewencji. Uchybienia stwierdzone podczas tych czynności kontrolnych są na bieżąco eliminowane. Warunki w izbach przejściowych są dostosowywane do warunków panujących w pomieszczeniach mieszkalnych, wyeliminowana została niewłaściwa praktyka stosowania umieszczenia w tej izbie jako środka dyscyplinarnego, nieletni w nich umieszczeni mają zapewniony codzienny dostęp do zajęć na świeżym powietrzu, mają również możliwość korzystania z książek i gazet. Na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości został zamieszczony wykaz procedur i regulaminów zalecanych do opracowania i stosowania we wszystkich zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich. Wśród nich znajdują

³³ RPO-597667-VII-7020/1.

się: "Procedura umieszczania w izbie przejściowej wychowanków schroniska" oraz "Procedura umieszczania w izbie przejściowej wychowanków zakładu poprawczego", które zalecają opuszczanie przez wychowanka co najmniej raz dziennie izby przejściowej w celu odbycia spaceru czy wykonania drobnych prac porządkowych na terenie placówki. Procedury te zawierają także wskazówki ułatwiające dyrektorom placówek ocenę, czy zachowanie nieletniego przemawia za umieszczeniem w izbie przejściowej w trybie § 25 rozporządzenia. W odpowiedzi zapewniono, iż zostaną podjęte działania mające na celu wprowadzenie w powyższych wzorcowych regulaminach zasady o obowiązkowym dostępie nieletnich umieszczonych w izbach przejściowych do codziennych zajęć na świeżym powietrzu.

W trakcie rewizyty w ZP w Białymstoku, Mechanizm ponownie zapoznał się z Regulaminem Zakładu. Wskazano w nim, że ocena z zachowania ma bezpośredni wpływ na możliwość korzystania przez wychowanka z nagród i przywilejów. Ocena z zachowania oraz poziom terapeutyczny mają m.in. wpływ na kontakty ze światem zewnętrznym, z uwzględnieniem możliwości odwiedzin osób spoza najbliższej rodziny oraz możliwość korzystania z przepustek i urlopów. **Przyznawanie nagród lub wymierzanie środków dyscyplinarnych pozostających w związku z podstawową wolnością jednostki, za jaką należy uznać wolność osobistą, nie może być uregulowane w aktach prawnych niższego rzędu niż ustawa, a tym bardziej w aktach wewnętrznych danej jednostki.** Mając na uwadze powyższe, KMP zalecił dyrektorowi zakładu, aby wyeliminował z dokumentów wewnętrznych jednostki regulacje w zakresie realizowania uprawnień dotyczących kontaktów nieletnich z osobami spoza zakładu oraz możliwości otrzymania przepustki lub urlopu w zależności od oceny z zachowania oraz poziomu terapeutycznego.

Mechanizm zwrócił również uwagę na zapis w Regulaminie, z którego wynikało, iż za jedno przewinienie stosuje się więcej niż jeden środek dyscyplinarny. W ocenie KMP takie uregulowanie stoi w sprzeczności z rozporządzeniem, które w § 73 ust. 1 traktuje, iż za jedno przewinienie można wymierzyć wyłącznie jeden środek dyscyplinarny. W przypadku, gdy wychowanek popełnił więcej przewinień, stosuje się jeden środek dyscyplinarny odpowiednio surowszy.

Rzecznik Praw Obywatelskich dostrzegając problem w zakresie stosowania systemu kar i nagród w zakładach poprawczych oraz schroniskach dla nieletnich wystąpił w dniu 28 lutego 2012 r. do Trybunału Konstytucyjnego³⁴ z wnioskiem w tej sprawie. Analiza obowiązujących przepisów prowadzi do wniosku, że ów system został stworzony na poziomie rozporządzenia wydanego w tym zakresie bez wyraźnego umocowania ustawowego. Przepisy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich określają zachowania, za które wychowankom zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich w trakcie pobytu w tych jednostkach mogą być przyznane nagrody, a także, za które zachowania mogą oni zostać ukarani. Określają one również katalogi nagród i środków dyscyplinarnych. Ponadto przepisy te wprowadzają reguły postępowania w sprawie przyznawania nagród i wymierzania kar. Materia ta nie jest regulowana w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich. W ocenie Rzecznika zaskarżone przepisy rozporządzenia zostały wydane z przekroczeniem upoważnienia ustawowego zawartego w art. 95 § 3 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. W rezultacie kwestionowane przepisy są także niezgodne z art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji RP. Stanowi on, że rozporządzenia są wydawane przez organy wskazane w Konstytucji, na podstawie szczegółowego upoważnienia zawartego w ustawie i w celu jej wykonania.

Przedstawiciele KMP odebrali również sygnały dotyczące stosowanego systemu ocen w grupie V opartego na punktach, których liczba ma wpływ na przywileje. Jego zasady nie są wyraźnie określone w dokumentacji placówki, co wzbudziło poważne wątpliwości wizytujących. Zebrane przez KMP informacje wskazały, że system ten służy wychowawcom do utrzymania dyscypliny wśród nieletnich poprzez wprowadzanie nieuzasadnionych wychowawczo praktyk, np. gdy: w pokoju wychowawców podopieczny nie uzupełni wody w czajniku do 1,7 l (wychowanek sprzątający to pomieszczenie ma zmniejszoną liczbę punktów), jeżeli nie zapala światła przed idącym wychowawcą. Krajowy Mechanizm Prewencji nie podważa zasadności przekazywania nieletnim zasad i ich egzekwowania, niemniej jednak stoi na stanowisku, że obecnie stosowane metody

³⁴ RPO-672825-VII-12/DK.

są nadmiernie restrykcyjne. Mechanizm zalecił ich zaprzestanie oraz wyraźne określenie systemu punktowego i zasad jego stosowania.

Mechanizm pozyskał również informację, iż reakcją na skargi wychowanków, jest wnoszenie pozwów przeciwko nim, przez pracowników Zakładu. W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, praktyka ta ma na celu zniechęcenie nieletnich do składania skarg do organów państwowych i pokazania innym potencjalnym skarżącym się konsekwencji, jakie mogą ich spotkać za składanie skarg. **KMP podkreśla, że każda osoba pozbawiona wolności ma prawo do składania wniosków i skarg do władzy odpowiedzialnej za instytucję, w której są umieszczeni i nie powinna ponosić z tego tytułu żadnych negatywnych konsekwencji i sankcji.**

W związku z powyższym Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił: zaprzestanie praktyki umieszczania nieletnich w izbie przejściowej z powodów nie znajdujących odzwierciedlenia w przepisach prawnych (ZP Białystok), umieszczanie nieletnich w oddzielnych pomieszczeniach mieszkalnych tylko w sytuacjach, które wskazują na faktyczną potrzebę zapewnienia bezpieczeństwa i porządku w zakładzie oraz na jak najkrótszy czas (ZP Białystok), zaprzestanie stosowania przez personel w grupie V nieuzasadnionych wychowawczo praktyk służących utrzymaniu nadmiernej dyscypliny, a także wyraźne określenie systemu punktowego w tej grupie i zasad jego stosowania (ZP Białystok), umożliwienie nieletnim swobodnego korzystania z prawa do składania wniosków i skarg do władzy odpowiedzialnej za instytucję, w której są umieszczeni, bez ponoszenia z tego tytułu żadnych negatywnych konsekwencji i sankcji (ZP Białystok).

Odnosząc się do przedstawionych zaleceń, dyrektor ZP w Białymstoku oświadczył, że zmieniono zapis w Regulaminie tak, aby za jedno przewinienie, obowiązywała tylko jedna kara. Zmieniono także program grupy readaptacyjnej (V) zgodnie ze wskazaniem wizytujących. Wychowankom przebywającym w oddzielnych pomieszczeniach mieszkalnych umożliwiono korzystanie z takich samych praw jak pozostałym nieletnim. W sprawie umieszczania wychowanków w OPM, dyrektor podzielił zdanie Rzecznika, że konieczne jest uszczegółowienie i doprecyzowanie zasad i warunków umieszczenia nieletnich w izbach przejściowych i oddzielnych

pomieszczeniach mieszkalnych na poziomie ustawowym. Dodał, że w przypadku ZP w Białymstoku, dokonywane jest to na spotkaniu kadry Internatu. Jednak w odniesieniu do kwestii umożliwienia nieletnim składania skarg, Dyrektor oznajmił, że opisane przez KMP sytuacje dotyczyły pomówień konkretnych osób, a nie skargi na instytucję. Sprawa pozostaje w dalszym zainteresowaniu RPO.

7.4. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Wizytujący każdorazowo weryfikują, czy nieletni mają możliwość skorzystania z przysługujących im uprawnień do kontaktu z rodziną oraz osobami najbliższymi.

W wyniku rewizytacji w ZP w Białymstoku, KMP ustalił, że nieletni przebywający w izbach przejściowych nie mogą wykonywać ani odbierać połączeń telefonicznych. W oparciu o pkt 61 Reguł Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności, który mówi o tym, że *każdy nieletni powinien mieć prawo do utrzymywania kontaktu listownego i telefonicznego co najmniej dwa razy w tygodniu z osobą przez siebie wybraną, chyba że zostało mu ono odebrane na drodze prawnej*³⁵, **Krajowy Mechanizm Prewencji postuluje o umożliwienie odbierania i wykonywania połączeń telefonicznych przez podopiecznych przebywających w izbach przejściowych.** Wizytacja w Zakładzie ujawniła także, że w zarządzeniu Dyrektora zawarty został komentarz na temat podtrzymania praktyki wnoszenia próśb do rodziców nowoprzybyłych wychowanków by podczas ich pobytu w izbie przejściowej wstrzymywali się przed odwiedzinami. **W opinii Krajowego Mechanizmu Prewencji nieletni umieszczeni w izbach przejściowych powinni mieć zapewnione prawo do kontaktów z rodziną w takim samym zakresie jak pozostali wychowankowie.**

Jak wspomniano powyżej, kontakt z rodziną zależy od uzyskania odpowiedniej liczby punktów za sprawowanie. **Krajowy Mechanizm Prewencji uważa, że kwestie takie jak kontakt nieletnich z osobami spoza zakładu oraz możliwość otrzymania przepustki lub urlopu nie powinny być uzależnione od zachowania nieletniego.**

³⁵ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113

Jak wynika z Zarządzenia dyrektora, w Zakładzie Poprawczym w Białymstoku zaniechano stałej kontroli korespondencji nieletnich za wyjątkiem sytuacji, o których mowa w art. 66 § 3 u.p.n.

W związku ze stwierdzonymi nieprawidłowościami Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił: zapewnienie wychowankom umieszczanym w oddzielnych pomieszczeniach mieszkalnych oraz izbach przejściowych takich samych praw w zakresie utrzymywania kontaktów z rodziną, jak pozostałym nieletnim, umożliwienie odbierania i wykonywania połączeń telefonicznych przez podopiecznych w izbie przejściowej, zaprzestanie praktyki proszenia rodziców nowoprzybyłych nieletnich o wstrzymanie się przed odwiedzinami w izbie przejściowej, wyeliminowanie z dokumentów wewnętrznych jednostki regulacji w zakresie realizowania uprawnień dotyczących kontaktów nieletnich z osobami spoza zakładu oraz możliwości otrzymania przepustki lub urlopu w zależności od oceny z zachowania oraz poziomu terapeutycznego, przeprowadzanie kontroli korespondencji zgodnie z wytycznymi zawartymi w u.p.n.

Powołując się na rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości, dyrektor ZP w Białymstoku oznajmił, że nie widzi przeszkód, aby wychowankowie umieszczeni w izbach przejściowych odbierali połączenia telefoniczne, jednak ich wykonywanie jest w rozumieniu Rozporządzenia nagrodą. Dodał, że zaprzestano proszenia rodziców nowoprzybyłych nieletnich o wstrzymanie się przed odwiedzinami w izbie przejściowej. Oznajmił natomiast, że wyeliminowanie z dokumentów wewnętrznych jednostki regulacji w zakresie realizowania uprawnień dotyczących kontaktów nieletnich z osobami spoza zakładu oraz możliwości otrzymania przepustki lub urlopu w zależności od oceny z zachowania oraz poziomu terapeutycznego nie może być zrealizowane. Wyjaśnił także, że kontrola korespondencji odbywa się zgodnie z wytycznymi z u.p.n.

7.5. Oddziaływania wychowawcze

Oddziaływania wychowawcze prowadzone w ZP w Białymstoku wielokrotnie służyły złamaniu oporu fizycznego i psychicznego nieletnich, nie polegały zaś na wspieraniu wychowanków w procesie resocjalizacji.

Wychowankowie zmuszani byli do składania próśb w sprawach najbardziej oczywistych, np. o spłukanie pod prysznicem potu z ciała, o dodatkową zupe, etc. W ocenie KMP działania tego typu prowadzą do udręki i nie posiadają walorów wychowawczych.

Ponadto, nieletni podczas pobytu w izbie przejściowej, nie mogą przebywać w ciągu dnia na świeżym powietrzu. Regulamin izby przejściowej nie zawiera bowiem zapisu, który gwarantowałby im taką możliwość. Z programów grup wychowawczych wynika natomiast, że wychowankowie grupy IV i V mogą wychodzić na świeże powietrze 3 razy w tygodniu, grupy III – raz w tygodniu (program grupy II nie zawiera schematu/rozkładu dnia, w którym określono częstotliwość zajęć na świeżym powietrzu oraz innych czynności). W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji możliwość codziennego przebywania na świeżym powietrzu jest istotna z perspektywy rozwoju psychofizycznego młodzieży niedostosowanej społecznie, przebywającej w zakładach zamkniętych, czyli w warunkach ograniczonej swobody. Podobne stanowisko zajął Rzecznik Praw Obywatelskich, występując w dniu 15 maja 2009 r. do Ministra Sprawiedliwości z prośbą o podjęcie inicjatywy ustawodawczej, która uregulowałaby kwestię umieszczania nieletnich w izbie przejściowej oraz gwarantowałaby wszystkim nieletnim prawo do codziennych zajęć na świeżym powietrzu³⁶.

W odpowiedzi z dnia 5 czerwca 2009 r., Sekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości zapewnił, że problematyka umieszczeń nieletnich w izbach przejściowych pozostaje w stałym zainteresowaniu Ministra Sprawiedliwości, a przejawem tego są liczne czynności nadzorcze dotyczące m.in. realizacji przez dyrektorów zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich rekomendacji wydanych przez Krajowy Mechanizm Prewencji. Uchybienia stwierdzone podczas tych czynności kontrolnych są na bieżąco eliminowane. Warunki w izbach przejściowych są dostosowywane do warunków panujących w pomieszczeniach mieszkalnych, wyeliminowana została niewłaściwa praktyka stosowania umieszczenia w tej izbie jako środka dyscyplinarnego, nieletni w nich umieszczeni

³⁶ RPO-597667-VII 7020/11006/09

mają zapewniony codzienny dostęp do zajęć na świeżym powietrzu, mają również możliwość korzystania z książek i gazet. Ponadto, na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości został zamieszczony wykaz procedur i regulaminów zalecanych do opracowania i stosowania we wszystkich zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich. Wśród nich znajdują się: "Procedura umieszczania w izbie przejściowej wychowanków schroniska" oraz "Procedura umieszczania w izbie przejściowej wychowanków zakładu poprawczego", które zalecają opuszczanie przez wychowanka co najmniej raz dziennie izby przejściowej w celu odbycia spaceru czy wykonania drobnych prac porządkowych na terenie placówki. Procedury te zawierają także wskazówki ułatwiające dyrektorom placówek ocenę, czy zachowanie nieletniego przemawia za umieszczeniem w izbie przejściowej w trybie § 25 rozporządzenia. W odpowiedzi zapewniono, iż zostaną podjęte działania mające na celu wprowadzenie w powyższych wzorcowych regulaminach zasady o obowiązkowym dostępie nieletnich umieszczonych w izbach przejściowych do codziennych zajęć na świeżym powietrzu.

KMP zalecił: zamieszczenie w Regulaminie izby przejściowej prawa nieletnich do codziennych zajęć na świeżym powietrzu (ZP Białystok), zapewnienie wszystkim nieletnim możliwości pobytu na świeżym powietrzu, przez co najmniej 2 godziny dziennie, jeżeli pozwala na to pogoda (ZP Białystok).

Ustosunkowując się do zaleceń Mechanizmu, dyrektor ZP w Białymstoku oznajmił, że nie ma możliwości zapewnienia 2- godzinnych zajęć na świeżym powietrzu bez konieczności zrezygnowania z innych zajęć grupowych. Dodał, że w izbie przejściowej realizowany jest godzinny spacer, a zapisy w regulaminie zostaną przedstawione właściwemu organowi w celu zatwierdzenia.

8. Policyjne izby dziecka

Ze względu na nieuregulowanie kwestii maksymalnego czasu przebywania nieletniego w policyjnej izbie dziecka (dalej:PID), po wydaniu orzeczenia przez sąd, Rzecznik Praw Obywatelskich w dniu 20 stycznia 2012 r. zwrócił się do Ministra Sprawiedliwości z pytaniem o stopień zaawansowania działań legislacyjnych w tej

sprawie³⁷. W odpowiedzi, Minister Sprawiedliwości przyznał, iż problem przebywania nieletnich w PID jest stale w przedmiocie zainteresowań resortu. Oznajmił, że nadal prowadzony jest monitoring wykorzystania miejsc w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich, podejmowane są także działania nadzorcze, zmierzające do wyeliminowania nieprawidłowej praktyki sądów, o której alarmował RPO. Minister Sprawiedliwości dodał, że planowane jest przekazanie do uzgodnień międzyresortowych projektu ustawy o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich i ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, który przewiduje usunięcie przepisów regulujących kwestię umieszczenia i pobytu nieletnich w Izbie (art. 33-55 u.p.n³⁸). W ich miejsce zaproponowano wprowadzenie przepisów określających minimalny i maksymalny czas pobytu nieletniego w PID, uzależniony od sytuacji (art. 32 h), w których następuje zatrzymanie nieletniego, przyczyny i cel tego zatrzymania (art. 32 i). W projekcie tym dodano przepis o prawie nieletniego do kontaktu z adwokatem i skorzystania z jego pomocy (art. 32 h § 2). Ponadto, na żądanie nieletniego, należy mu umożliwić także kontakt z rodzicami lub opiekunem.

W związku z niejednorodnymi standardami w zakresie zapewniania zatrzymanym nieletnim dostępu do opieki medycznej, Rzecznik Praw Obywatelskich wystąpił w dniu 15 lutego 2012 r. do Komendanta Głównego Policji³⁹ w celu zwrócenia uwagi na konieczność poddawania każdego nowoprzyjętego do policyjnej izby dziecka badaniu lekarskiemu. Pozwoliłoby ono na rozpoznanie problemów zdrowotnych. Dodatkowo, wstępne badania umożliwiają identyfikację obrażeń ciała. Rzecznik uważa, że przepis zawarty w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 lipca 2002 roku w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję⁴⁰, stanowiący, iż zatrzymanemu udziela się niezwłocznie pierwszej pomocy medycznej lub poddaje niezbędnym badaniom lekarskim w przypadku, gdy osoba ta znajduje się w stanie zagrażającym życiu lub zdrowiu, jest niewystarczający. Rzecznik zasugerował, że rozwiązaniem kwestii kosztów, które są dla Komendantów argumentem przeciwko badaniom przed przyjęciem do Izby, mogłoby być wdrożenie

³⁷ RPO-672816-VII-720.8.1/11.

³⁸ Dz. U. 2010 r. Nr 33, poz. 178 ze zm.

³⁹ RPO-687961-VII-720.8.1/11.

⁴⁰ Patrz: § 1 ust. 1 (Dz. U. 2002 r. Nr 97, poz. 880).

do policyjnych izb dziecka praktyki przyjętej PID w Radomiu, gdzie na podstawie stosownych porozumień zawartych z Komendami Miejskimi, finansowanie opieki medycznej, przejęły na siebie władze miejskie. W odpowiedzi na wystąpienie Rzecznika, Komendant Główny Policji wyjaśnił, iż kwestię udzielenia pomocy medycznej nieletnim umieszczanym w PID reguluje rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 czerwca 2002 r. w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję⁴¹. Została ona uwzględniona także w projekcie rozporządzenia MSWiA w sprawie pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia oraz wzorów dokumentów sporządzanych i ewidencjonowanych w nich, pokoi przejściowych, tymczasowych pomieszczeń przejściowych, policyjnych izb dziecka, regulaminu pobytu w nich, sposobu przechowywania zapisów obrazu z tych pomieszczeń, pokoi i izb, udostępniania ich uprawnionym podmiotom oraz ich niszczenia. KGP podkreślił, że podejmowane były próby zaangażowania władz samorządowych w finansowanie Izb. Przyznał, że w miastach, gdzie zlikwidowano izby wytrzeźwień, wyasygnowano pieniądze na dyżury lekarzy jedynie w określonych godzinach. Oznajmił, że w Komendzie została przeprowadzona analiza kosztów zatrudnienia specjalistów, które wraz z koniecznością przystosowania pomieszczeń i zaopatrzenia w sprzęt medyczny, okazały się zbyt wysokie w stosunku do środków finansowych Policji. Ze względu na duże znaczenie przypisywane przez RPO zapewnieniu opieki medycznej nieletnim umieszczonym w PID, sprawa ta pozostaje w jego zainteresowaniu.

Rzecznik w dniu 11 stycznia 2012 r. skierował wystąpienie do Komendanta Głównego Policji⁴² z prośbą o podjęcie działań w celu zmiany przepisów wewnętrznych, które określają zasady i procedury zbierania, gromadzenia, przetwarzania i opracowywania danych statystycznych dotyczących wykrywalności przestępczości i czynów karalnych nieletnich, aby zminimalizować ryzyko nadużyć w tym zakresie. W następnym wystąpieniu z dnia 20 marca 2012 r. do Komendanta Głównego Policji⁴³, wyraził zaś wątpliwość co do wcześniejszych informacji, jakoby w PID w Poznaniu nie była prowadzona praca wykrywcza. Przytoczył wyniki analizy

⁴¹ Dz.U. 2002 r. Nr97, poz. 880.

⁴² RPO-664999-VII-720.8.1/11

⁴³ RPO-664999-VII-720.8.1/11.

teczek nieletnich, w których spotkano się z uwagą „*nie uzyskano treści o charakterze kryminalnym*” oraz informacje uzyskane od funkcjonariuszy w trakcie wizytacji, wskazujące na dokonywanie oceny ich pracy na podstawie liczby sporządzonych meldunków o charakterze kryminalnym, do których byli oni namawiani przez przełożonych. Krajowy Mechanizm Prewencji stoi na stanowisku, iż funkcjonariusz pełniący służbę w PID nie powinien mieć obowiązku pozyskiwania informacji o wspomnianym wyżej charakterze, dlatego też wpisywanie ich do notatek z rozmów z nieletnim, nie znajduje uzasadnienia. Rzecznik dodał, iż w celach porównawczych zostały przeanalizowane teczki nieletnich w PID w Lublinie, w których nie znaleziono podobnej adnotacji. Podkreślił, że chociaż nieletni mogą stanowić cenne źródło informacji dla pracy wykrywczej, czynności te nie powinny być wykonywane w policyjnych izbach dziecka. RPO wyjaśnił również jakie działania rozumie przez pozyskiwanie informacji o charakterze kryminalnym. Do dnia 30 marca 2012 r. nie wpłynęły odpowiedzi w tych sprawach.

9. Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze oraz Młodzieżowe Ośrodki Socjoterapii

W pierwszym kwartale 2012 r. przedstawiciele Krajowego Mechanizmu przeprowadzili wizytacje dwóch młodzieżowych ośrodków socjoterapii⁴⁴ (dalej: MOS).

Wnioski wynikające z wizytacji MOS w Dobrodzieniu zostaną przedstawione w kolejnym raporcie kwartalnym.

9.1. Warunki bytowe

W wizytowanym Ośrodku w Białymstoku, Mechanizm zwracał uwagę na dostosowanie go do potrzeb niepełnosprawnych. Zauważył, że nie stworzono w nim warunków umożliwiającym samodzielne funkcjonowanie wychowankom ze specjalnymi potrzebami.

⁴⁴Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii „Exodus” w Białymstoku (25.02.2012 r.), Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii w Dobrodzieniu (13-16.03.2012 r.)

Ponadto Mechanizm zwrócił uwagę na zbyt małą liczbę biurków umieszczonych w sypialniach w stosunku do liczby wychowanków (3 dla 16 chłopców). Chociaż nieletni uczą się i odrabiają lekcje w stołówce internatu (wspólnie przy jednym dużym stole), trudno uznać to rozwiązanie za optymalne. Ze względu na specyfikę dzieci umieszczonych w MOS, zdaniem Mechanizmu, konieczne jest zapewnienie odpowiednich warunków do nauki, zarówno w aspekcie zminimalizowania ewentualnych zakłóceń, jak i zapewnienia mebli pozwalających zachować odpowiednią postawę oraz dających możliwość skorzystania z urządzeń biurowych (np. komputera), a także stosownego do czytania i pisania oświetlenia.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił: dostosowanie Ośrodka do potrzeb osoby niepełnosprawnej, wyodrębnienie izby chorych oraz w jej pobliżu łazienki dla dzieci skierowanych do izby.

9.2. Personel

Personel wizytowanego Ośrodka legitymuje się przygotowaniem pedagogicznym oraz podnosi swoje kwalifikacje, biorąc udział w różnego rodzaju kursach. Niemniej jednak, w ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji warto jest zapewnić także szkolenia z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym, na co wskazuje **pkt 85 Reguł Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności** stanowiący, iż *Personelowi pracującemu z nieletnimi pozbawionymi wolności, umożliwia się systematycznie szkolenia z zakresu wiedzy i umiejętności zawodowych, w szczególności z psychologii dziecka, pracy socjalnej i wychowawczej z dzieckiem, a także międzynarodowych standardów i norm dotyczących praw człowieka i praw dziecka*⁴⁵.

W związku z powyższym Mechanizm zalecił: zorganizowanie szkoleń dla pracowników Ośrodka z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym.

⁴⁵ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113.

9.3. Traktowanie

Podczas wizytacji w MOS w Białymstoku, przedstawiciele KMP zostali zapoznani, z dobrą w ich ocenie, praktyką postępowania w przypadku, gdy wychowawca podejrzewa, że na terenie Ośrodka znajduje się wychowanek będący pod wpływem alkoholu lub narkotyków. Zgodnie z przyjętą w tej kwestii procedurą, pracownik ten odizolowuje wychowanka od reszty, ale ze względu na jego bezpieczeństwo nie pozostawia go samego i stwarza warunki, w których nie będzie zagrożone jego zdrowie i życie. Następnie wzywa lekarza w celu stwierdzenia stanu trzeźwości lub odurzenia, ewentualnie udzielenia pierwszej pomocy medycznej i zawiadania dyrektora ośrodka oraz rodziców (prawnych opiekunów).

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił: opracowanie procedury przeszukań wychowanek i pomieszczeń.

9.4. Dyscyplinowanie

Ze względu na stosowanie odpowiedzialności zbiorowej wychowanek, Mechanizm wyraził krytykę względem wizytowanej placówki. Zgodnie z Regułą 67. Reguł Narodów Zjednoczonych dotyczącymi Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności *sankcje zbiorowe mają być zakazane*⁴⁶.

Wątpliwości wizytujących wzbudziło zawarcie w katalogu środków dyscyplinarnych środka polegającego na złożeniu wniosku o przeniesienie nieletniego do innego ośrodka. Tymczasem, zgodnie z § 7 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 grudnia 2011 w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, *przeniesienie nieletniego do innego ośrodka może nastąpić w szczególnie uzasadnionych przypadkach mających znaczenie dla skuteczności procesu resocjalizacyjnego lub terapeutycznego, na podstawie oceny zasadności dalszego pobytu nieletniego w ośrodku dokonywanej przez zespół, którego zadaniem jest planowanie i koordynowanie udzielania w*

⁴⁶ ⁴⁶ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113.

*ośrodka pomocy psychologiczno-pedagogicznej*⁴⁷. **KMP podkreśla, że stosowanie instytucji przeniesienia jako środka dyscyplinarnego jest niewłaściwe.** Mówi o tym także Zalecenie 97 Zaleceń Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi *młodociani nie mogą być przenoszeni w ramach środka dyscyplinarnego*⁴⁸.

Z relacji dyrektora MOS „Exodus” w Białymstoku wynika, że stosuje się wobec wychowanków karne zajęcia sportowe (np. bieganie), czy też zabiera się na kilka dni cenne dla dzieci przedmioty. Informacje te znajdują potwierdzenie w zapisach Zeszytu raportów. Co więcej, niepokój wizytujących wzbudziły także kary zawarte w Regulaminie (np. spanie na korytarzu, zakaz spożywania niektórych posiłków lub produktów) jak i niewłaściwe zachowanie niektórych wychowawców przy okazji stosowania sankcji (m.in. szarpanie wychowanków, wrzucanie siłą do „pokoju slumsów”, krzyczenie na chłopców). Powyższe praktyki, KMP uznaje za naganne, zmierzające do poniżenia dziecka.

W związku z tym, że wobec wychowanków MOW i MOS stosowane są kary oraz nagrody, naruszające niejednokrotnie sferę ich wolności osobistej, oraz nie są określone w aktach powszechnie obowiązującego prawa, lecz w aktach wewnętrznych, co pozostaje w sprzeczności z art. 41 ust. 1 Konstytucji RP, dnia 21 marca 2012 roku Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się do Ministra Edukacji Narodowej z prośbą o podjęcie inicjatywy ustawodawczej we wskazanym powyżej zakresie⁴⁹.

W związku z powyższym Mechanizm zalecił: zaprzestanie stosowania odpowiedzialności zbiorowej, wyeliminowanie przypadków poniżającego traktowania wychowanków przez niektóre osoby z personelu placówki oraz zobowiązanie pracowników do profesjonalnych zachowań w relacjach z chłopcami.

9.5. Prawo do informacji

⁴⁷ Dz. U. z 2011 r. nr 296 poz. 1755.

⁴⁸ CM/Rec (2008)11.

⁴⁹ RPO-699184-VII.

Z informacji przekazanych przez dyrektora MOS w Białymstoku, nieletni są informowani o obowiązujących w jednostce zasadach, a zapoznanie się z prawami, obowiązkami i zasadami pobytu potwierdzają własnoręcznym podpisem. Przegląd akt osobowych przez przedstawicieli KMP potwierdził tę praktykę, jednak w kilku przypadkach ujawniono brak potwierdzenia własnoręcznym podpisem faktu zapoznania z prawami i obowiązkami. Ponadto, Regulamin MOS nie zawierał danych teleadresowych ani pełnej listy instytucji, do których wychowanek może się zwrócić w razie naruszenia jego praw.

Krajowy Mechanizm Prewencji podkreśla, że każdemu nieletniemu pozbawionemu wolności należy umożliwić stały dostęp do adresów instytucji, do których mogą się zwrócić w sytuacji, gdy ich prawa nie są przestrzegane. Adresy instytucji powinny znajdować się w ogólnodostępnym i widocznym dla nieletnich miejscu, tak by wgląd do nich nie był uzależniony od decyzji personelu lub innych czynników. W związku z czym KMP rekomenduje umieścić w widocznym miejscu adresy instytucji stojących na straży praw człowieka m.in. Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka i sędziego rodzinnego.

9.6. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Mechanizm pozytywnie ocenia brak kontroli korespondencji, e-maili oraz rozmów telefonicznych. Każdy wychowanek może zainicjować codziennie rozmowę telefoniczną z członkiem rodziny czy też z wybraną przez niego i zaakceptowaną przez personel osobą trzecią oraz może odbierać telefony.

9.7. Prawo do opieki medycznej

W trakcie wizytacji MOS w Białymstoku, przedstawiciele KMP pozyskali informacje, że wychowankom nie zapewnia się żadnych usług medycznych, poza dopilnowaniem, czy biorą zalecone leki. W przypadku choroby, wychowankowie byli dowożeni do przychodni w Białymstoku i korzystali z usług medycznych na takich samych zasadach, co pozostali pacjenci NFZ. W ocenie Mechanizmu

wychowankom MOS należy zapewnić niezbędną opiekę lekarską i stomatologiczną, również w zakresie profilaktyki.

Mechanizm zalecił: zagwarantowanie wychowankom profilaktycznej opieki medycznej oraz zapewnienie wychowankom niezbędnej opieki lekarskiej i stomatologicznej.

9.8. Prawo do wykonywania praktyk religijnych

Z informacji uzyskanych podczas wizytacji MOS w Białymstoku, wynika, że wszyscy wychowankowie są zobowiązani do brania udziału w niedzielnych nabożeństwach, mimo, iż jest to sprzeczne z zapisami Statutu Ośrodka. KMP ocenia ww. praktykę jako nieprawidłową, niezgodną z prawem do wolności religijnej.

Krajowy Mechanizm Prewencji rekomendował: zaprzestanie zmuszania wszystkich wychowanków do praktyk religijnych.

10. Izby wytrzeźwień

W I kwartale 2012 r. Krajowy Mechanizmu Prewencji przeprowadzał wizytacje czterech izb wytrzeźwień (dalej IW)⁵⁰. Wyniki wizytacji zostaną przedstawione w kolejnym raporcie kwartalnym.

11. Pomieszczenia dla osób zatrzymanych jednostek organizacyjnych Policji

W pierwszym kwartale 2012 r. dokonano wizytacji dziewięciu pomieszczeń dla osób zatrzymanych przy jednostkach organizacyjnych Policji⁵¹ (dalej PdOZ lub Izba).

⁵⁰ Miejski Ośrodek Edukacji i Profilaktyki Uzależnień w Toruniu (1.03.2012 r.), Izba Wytrzeźwień w Opolu (13-16.03.2012 r.), Izba Wytrzeźwień w Katowicach (22.03.2012 r.), Izba Wytrzeźwień w Sosnowcu (30.03.2012 r.)

⁵¹ Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Miejskiej Policji w Gdańsku (05.01.2012 r.), Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji w Środzie Śląskiej (05.01.2012 r.), Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji w Końskich (13.02.2012 r.), Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji w Jędrzejowie (16.02.2012 r.), Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji w Świdnicy (17.02.2012 r.), Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji w Wąbrzeźnie (27.02.2012 r.), Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji w Toruniu Rubinkowo (27.02.2012 r.), Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Miejskiej Policji w Bytomiu (09.03.2012 r.), Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych przy Komendzie Powiatowej Policji w Kędzierzynie Koźlu (13-16.2012 r.).

Wyniki wizytacji z czynności KMP w PdOZ w Końskich, Świdnicy, Bytomiu i Kędzierzynie Koźlu zostaną przedstawione w kolejnym raporcie kwartalnym.

10.1. Traktowanie

Osoby umieszczone w PdOZ w Gdańsku, z którymi przeprowadzono rozmowy, nie zgłaszały żadnych uwag odnośnie traktowania ich przez personel podczas przyjmowania do Izby i pobytu w placówce. Uwagę KMP zwrócił jednak fakt, iż Izba nie zatrudnia funkcjonariuszek. W związku z tym, kontrola osobista zatrzymanych kobiet wykonywana jest przez funkcjonariuszki policji z innych wydziałów, pełniące dyżury w danym dniu w Komendzie lub pełniące służbę w patrolu, który dokonał zatrzymania. Zdaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji taka sytuacja może prowadzić do naruszenia prawa do intymności, w sytuacji, gdy do Izby zostanie przyjęta kobieta w czasie, gdy żadna funkcjonariuszka nie pełni dyżuru w Komendzie. Mechanizm przypomina także zalecenie CTP: *zróżnicowanie personelu pod względem płci to kolejne zabezpieczenie przed złym traktowaniem w miejscach pozbawienia wolności. Obecność personelu zarówno płci męskiej, jak i żeńskiej może mieć korzystny wpływ tak w sensie etosu opiekuńczego, jak i w sprzyjaniu poczuciu normalności w miejscu pozbawienia wolności. Zróżnicowanie personelu pod względem płci pozwala także na właściwe rozlokowanie personelu przy wykonywaniu zadań drażliwych, takich jak przeszukania. W tym względzie Komitet pragnie podkreślić, że osoby pozbawione wolności – niezależnie od wieku – powinny być przeszukiwane jedynie przez personel tej samej płci, a ponadto każde przeszukiwanie, które wymaga rozebrania się osoby przeszukiwanej, powinno być wykonywane poza zasięgiem wzroku personelu dozorującego płci przeciwnej*⁵².

Analiza książki przebiegu służby i nagrań monitoringu PdOZ w Toruniu, którą wykonali przedstawiciele KMP w toku wizytacji, wykazała brak dokonywania faktycznej kontroli stanu osób przebywających w Izbie, pomimo odnotowania jej przeprowadzenia w książce przebiegu służby (podobnie w PdOZ w Jędrzejowie). Na nagraniach z kilku różnych dyżurów i dni nie zaobserwowano

⁵² CPT/Inf (99) 12

natomiast, aby funkcjonariusz kontrolował zachowanie osób umieszczonych w pomieszczeniu na bieżąco przez wizjer drzwi pokoju. W ocenie Mechanizmu o potrzebie bezpośredniej kontroli świadczy przedstawiony wizytującym przypadek upadku zatrzymanego z łóżka i ujawnienie zranienia dopiero po wejściu policjantów do zajmowanego przez niego pokoju. Co więcej, obowiązek dokonywania kontroli pomieszczeń przez wizjery pokoi wynika z § 13 *Zarządzenia Komendanta Głównego Policji z dnia 2 września 2009 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań w pomieszczeniach przeznaczonych dla osób zatrzymanych i doprowadzonych w celu wytrzeźwienia*⁵³.

Jedna z osób, z którymi przedstawiciele KMP przeprowadzili indywidualne rozmowy w PdOZ w Toruniu, zgłosiła uwagi dotyczące traktowania zatrzymanych przez jednego z funkcjonariuszy Policji, wskazując na problem niewłaściwego odnoszenia się do niego i do innych zatrzymanych (w PdOZ w Jędrzejowie zwracano się do zatrzymanych per „TY”). Funkcjonariusz ten nie tylko stosuje werbalną agresję, ale i uniemożliwia palenie tytoniu, czy chodzenie we własnym obuwiu, jak również nakazuje picie wyłącznie wody z kranu.

KMP zwraca uwagę na fakt, iż funkcjonariusze w postępowaniu wobec zatrzymanych są zobowiązani do poszanowania ich praw i godności. Zaleca wyeliminowanie nieprawidłowości w traktowaniu zatrzymanych oraz przeprowadzenie szkoleń z komunikacji interpersonalnej.

Dodatkowo Mechanizm przypomina, że warte jest przeprowadzenie szkoleń funkcjonariuszy pełniących służbę w Izbie z zakresu praw przysługujących osobom zatrzymanym i doprowadzonym do wytrzeźwienia jak również pomocy przedmedycznej.

Kontrola osobista zatrzymanych mężczyzn w PdOZ w Jędrzejowie odbywała się w monitorowanej dyżurce funkcjonariuszy pełniących służbę w Izbie. Krajowy **Mechanizm Prewencji podkreśla, iż podczas kontroli zatrzymanych należy respektować ich prawo do prywatności i intymności,** czego nie zapewnia monitorowany pokój.

⁵³ Dz. Urz. Komendy Głównej Policji Nr 12, poz. 56.

Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił: bezwzględne zapewnienie kontroli osób zatrzymanych przez funkcjonariuszy Policji tej samej płci, co osoba, wobec której czynność ta jest przeprowadzana (PdOZ w Gdańsku), wyeliminowanie nieprawidłowości w sposobie odnoszenia się funkcjonariuszy do zatrzymanych (PdOZ Toruń, PdOZ Jędrzejów), wyeliminowanie nieprawidłowości w zakresie dokonywania przez funkcjonariuszy kontroli pokoi przez wizjery (też PdOZ Jędrzejów) oraz wprowadzenie kontroli bezpośrednich zwłaszcza w przypadku osób nietrzeźwych (PdOZ Toruń), prowadzenie w sposób rzetelny i szczegółowy książki przebiegu służby np. odnotowywanie tylko faktycznie przeprowadzanych kontroli oraz faktu pouczenia zatrzymanych o ich prawach i obowiązkach, przekazania informacji o monitoringu w Izbie (PdOZ Toruń), umożliwianie zatrzymanym pozostawania we własnym obuwiu po wyjęciu sznurówek lub wydawanie obuwia zastępczego (PdOZ Toruń), zorganizowanie szkoleń dla funkcjonariuszy Policji z zakresu udzielania pierwszej pomocy, radzenia sobie ze stresem, umiejętności interpersonalnych (PdOZ Toruń, PdOZ Jędrzejów), przeprowadzenie kontroli osobistej w pokoju niemonitorowanym (PdOZ Jędrzejów).

W odpowiedzi na zalecenia KMP, Komendant Miejski Policji w Gdańsku oznajmił, że zobowiązał policjantów pełniących służbę w PdOZ do zapewnienia kontroli osób zatrzymanych przez funkcjonariuszy Policji tej samej płci.

10.2. Prawo do informacji

W indywidualnych rozmowach przeprowadzonych w PdOZ w Gdańsku, dwie osoby zatrzymane stwierdziły, iż mimo braku zapoznania z treścią Regulaminu, wraz z protokołem zatrzymania i kwitem depozytowym, otrzymały do podpisania dokument potwierdzający jego znajomość. Innymi podniesionymi kwestiami były: brak informacji o objęciu pokoi w Izbie monitoringiem, niewiedza odnośnie Regulaminu, jak również możliwości zapoznania się z jego treścią w trakcie pobytu w Izbie. W PdOZ w Środzie Śląskiej natomiast tekst Regulaminu wywieszony był na wewnętrznej stronie drzwi wejściowych prowadzących do Izby, co umożliwia tylko jednorazowe zapoznanie się z nim. Naczelnik Wydziału Prewencji wyjaśnił jednak, że treść *Regulaminu* udostępniana jest osobom zatrzymanym przy przyjęciu do Izby, jak

również każdorazowo na żądanie w czasie późniejszym **W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji konieczne jest podjęcie odpowiednich działań, tak aby każda osoba była rzetelnie informowana o swoich prawach i obowiązkach wynikających z treści Regulaminu i objęciu pokoi monitoringiem, a także aby istniała możliwość zapoznania się przez osobę zatrzymaną z Regulaminem podczas pobytu w Izbie.** Zgodnie z zasadą 13 Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 9 grudnia 1988 r. *każdy, w chwili swojego aresztowania oraz w momencie rozpoczęcia pozbawienia go wolności lub uwięzienia lub niezwłocznie po tym momencie, otrzyma od organu władzy odpowiedzialnego za jego aresztowanie, pozbawienie go wolności lub uwięzienie odpowiednio, informacje na temat jego praw wraz z ich objaśnieniem oraz na temat sposobu, w jaki może z nich skorzystać*⁵⁴. Co więcej, **KMP stoi na stanowisku, że zapoznanie się i przyswojenie regulaminu pobytu w PdOZ powinno odbyć się w warunkach wolnych od pośpiechu i konieczności wykonywania innych czynności. Optymalnym rozwiązaniem, zdaniem KMP, jest powieszenie informacji dotyczących uprawnień zatrzymanych i reguł ich pobytu w PdOZ na wewnętrznej stronie pokoi, w których przebywają.**

W ocenie Mechanizmu, ważne jest umieszczenie w widocznym miejscu adresów instytucji zajmujących się ochroną praw człowieka, czego brakowało w wizytowanych placówkach (PdOZ Gdańsk i PdOZ Środa Śląska).

Wizytowane jednostki, z wyjątkiem PdOZ w Toruniu, dysponowały przetłumaczonym na języki obce tekstem Regulaminu pobytu osób umieszczonych w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia (dalej: Regulamin). **Zdaniem Mechanizmu, we wszystkich miejscach detencji winny znajdować się, przetłumaczone na podstawowe języki, prawa i obowiązki osób zatrzymanych lub uwięzionych i być udostępniane przebywającym w nich cudzoziemcom.**

Wśród zatrzymanych w PdOZ (PdOZ Toruń, PdOZ Jędrzejów), z którymi przedstawiciele Mechanizmu przeprowadzili rozmowy indywidualne, znajdowały się osoby, które nie były powiadomione o zasadach panujących w Izbie lub ze względu na stan nietrzeźwości w chwili przyjmowania, nie pamiętały tego faktu. Mechanizm

⁵⁴ „Zbiór zasad ochrony wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie zatrzymania lub uwięzienia”

zaleca poniższą procedurę (zgodną z Regulaminem): jeżeli kontakt z osobą zatrzymaną lub doprowadzoną w celu wytrzeźwienia jest utrudniony z uwagi na zakłócenie świadomości, czynności te należy wykonać po ustaniu przyczyny odstąpienia od realizacji tego obowiązku.

Mechanizm zalecił: zapewnienie rzetelnego zapoznania osób przyjmowanych do Izby z Regulaminem i umożliwienie im zapoznawania się z Regulaminem podczas pobytu w Izbie (PdOZ w Gdańsku, PdOZ Środa Śląska, PdOZ Jędrzejów), zapewnienie bezwzględnego informowania osób przyjmowanych do Izby o objęciu wszystkich pokoi monitoringiem (PdOZ w Gdańsku), umieszczenie w widocznym miejscu adresów instytucji zajmujących się ochroną praw człowieka (PdOZ w Gdańsku), zaopatrzenie PdOZ w egzemplarze regulaminu przetłumaczone na inne języki (PdOZ Toruń), jeżeli kontakt z osobą zatrzymaną lub doprowadzoną w celu wytrzeźwienia jest utrudniony z uwagi na zakłócenie świadomości, pouczenie jej o prawach i obowiązkach oraz powiadomienie o monitoringu po ustaniu przyczyny odstąpienia od realizacji tego obowiązku (PdOZ Toruń).

W odpowiedzi na zalecenia KMP, Komendant Miejski Policji w Gdańsku oznajmił, że zobowiązał pracowników PdOZ do zapoznawania osób przyjmowanych do Izby z Regulaminem oraz w trakcie pobytu, informowania o objęciu wszystkich pomieszczeń monitoringiem. Dodał, że umieszczono w widocznym miejscu adresy instytucji zajmujących się ochroną praw człowieka.

10.3. Prawo osoby zatrzymanej do żądania powiadomienia osób bliskich o sytuacji prawnej, w której się znajduje.

W wizytowanych Izbach (PdOZ W Gdańsku, PdOZ w Środzie Śląskiej, PdOZ w Jędrzejowie, PdOZ Toruń) funkcjonariusze Policji informują osoby bliskie lub inne osoby wskazane przez zatrzymanego lub doprowadzonego w celu wytrzeźwienia o jego pobycie w Izbie. Krajowy Mechanizm Prewencji pozytywnie ocenia przychylność funkcjonariuszy wizytowanej Izby do tego typu rozwiązania. Szczególną wagę do realizacji prawa danej osoby do zgłoszenia faktu jej zatrzymania osobie

trzeciej, którą sama wybierze, przykłada również Komitet Zapobiegania Torturom (CPT)⁵⁵.

Zdaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji, w pierwszej kolejności należałoby rozważyć możliwość samodzielnej realizacji przysługującego zatrzymanym prawa do powiadomienia osoby trzeciej, zaś tylko w sytuacjach szczególnych, prawo to realizować za pośrednictwem funkcjonariuszy Policji.

W związku z powyższym Mechanizm zalecił: umożliwienie osobie zatrzymanej, realizacji prawa do powiadomienia osoby trzeciej o jej zatrzymaniu, bez pośrednictwa funkcjonariuszy Policji (PdOZ Środa Śląska, PdOZ Toruń, PdOZ Jędrzejów).

10.4. Prawo do ochrony zdrowia

Krajowy Mechanizm Prewencji każdorazowo weryfikuje sposób realizowania przez funkcjonariuszy Policji prawa osób zatrzymanych do ochrony ich zdrowia. Przed umieszczeniem w PdOZ, badaniu lekarskiemu poddawane są wszystkie osoby doprowadzone w celu wytrzeźwienia, pozostałe tylko wówczas, gdy jest taka uzasadniona potrzeba (np. widoczne obrażenia ciała) lub gdy zatrzymany tego żąda.

W PdOZ w Środzie Śląskiej, uwagę Mechanizmu zwrócił brak rzetelności w prowadzeniu dokumentacji medycznej. Nadto, nieczytelny był sposób gromadzenia dokumentacji dotyczącej skierowania osób zatrzymanych i doprowadzonych do wytrzeźwienia na badania lekarskie. Udostępniona wizytującym książka wizyt lekarskich, założona we wrześniu 2011 r., zawierała tylko jeden wpis, choć według funkcjonariuszy wizyt takich mogło być więcej. Ponadto, wpis był niepełny, ponieważ nie zawierał daty wizyty. Tymczasem, zgodnie z Zarządzeniem nr 1061 Komendanta Głównego Policji z dnia 2 września 2009 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań w pomieszczeniach przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, prowadzenie książki wizyt lekarskich jest obowiązkowe⁵⁶. Dokonana analiza pozwala stwierdzić, że dokumentacja była w wielu przypadkach nieczytelna, niepełna (nie zawierała istotnych informacji) lub

⁵⁵ Patrz: §36 CPT/Inf (1992)3

⁵⁶ Patrz: § 6 ust. 1 pkt 3 (Dz. Urz. KGP nr 12, poz. 56 ze zm.).

wewnętrznie sprzeczna (podobnie w PdOZ Jędrzejowie). Taki sposób jej prowadzenia uniemożliwił dokonanie oceny, czy osobom zatrzymanym i doprowadzonym do wytrzeźwienia została zapewniona właściwa opieka lekarska. Wątpliwości budziła również dokumentacja badań lekarskich osób zatrzymanych, które znajdowały się w stanie nietrzeźwości albo pod działaniem środków odurzających lub psychotropowych. Zgodnie z § 6 pkt 2 Regulaminu Izby, osoby takie należy obligatoryjnie poddać badaniom lekarskim w celu stwierdzenia braku przeciwwskazań medycznych do przyjęcia do pomieszczenia. Tymczasem w protokołach zatrzymań takich osób z 2011 roku, w 14 przypadkach brakowało jakiejkolwiek informacji o tym, czy przeprowadzono badanie, zaś w 1 przypadku zaznaczono wręcz, że go nie było. Mechanizm zalecił wyeliminowanie nieprawidłowości.

W PdOZ w Toruniu nie prowadzono statystyk badań przeprowadzonych przed przyjęciem do Izby, nie gromadzono również skierowań/wniosków o przeprowadzenie w/w badania. Z rozmów z zatrzymanymi wynikało, że badania lekarskie realizowane przez zewnętrzną firmę przed przyjęciem do PdOZ były bardzo pobieżne, jedynie w formie wywiadu. W ocenie KMP wywiad, zwłaszcza tak pobieżny, nie może zastąpić rzetelnego badania lekarskiego. W wizytowanej jednostce, zastrzeżenia Mechanizmu wzbudził także zły stan wyposażenia pokoju lekarskiego i panujący w nim brud. Policjanci wyjaśnili, iż lekarze nie korzystają z tego pomieszczenia prawdopodobnie ze względu na brak monitoringu. Stosują praktykę wchodzenia bezpośrednio do pokoju zatrzymanych, co w ocenie KMP narusza prawo zatrzymanych do intymności podczas badania. Według CPT, *powinny zostać opracowane alternatywne rozwiązania, które pogodziłby konieczność zapewnienia bezpieczeństwa oraz poufności badań medycznych*⁵⁷. KMP zalecił regularne sprzątanie pomieszczenia lekarskiego, wymianę zniszczonego wyposażenia oraz wykonywanie badań w tym pokoju, jako niemonitorowanym i wyposażonym w instalację przyzywową, bez obecności policjantów. O konieczności respektowania prawa do intymności, Mechanizm przypomniał także w PdOZ w Jędrzejowie zalecając zainstalowanie parawanu w monitorowanym pomieszczeniu do badań.

⁵⁷ Patrz: § 123 [CPT/(2011) 20].

Mechanizm zalecił: we wnioskach o przeprowadzenie badań lekarskich precyzyjnie wskazywać przyczynę ich przeprowadzenia, w szczególności określać schorzenie, na które cierpi osoba poddana badaniu (PdOZ Środa Śląska), zadbać o czytelne i niezawierające sprzeczności wypełnianie wniosków o przeprowadzenie badań lekarskich oraz protokołów zatrzymań w części dotyczącej badań lekarskich (PdOZ Środa Śląska, PdOZ Jędrzejów), zadbać o czytelne dokumentowanie przeprowadzania badań lekarskich osób znajdujących się w stanie nietrzeźwości albo pod działaniem środków odurzających lub psychotropowych (PdOZ Środa Śląska), dopilnować prawidłowości w wypełnianiu przez lekarzy książki wizyt lekarskich (PdOZ Środa Śląska), wykonywanie badań lekarskich w pokoju lekarskim i bez obecności policjantów w sytuacjach, które tego bezwzględnie nie wymagają (PdOZ Toruń), wyeliminowanie nieprawidłowości polegających na przeprowadzaniu jedynie pobieżnego wywiadu, zamiast faktycznego badania lekarskiego przed umieszczeniem w PdOZ (PdOZ Toruń), wyposażenie pokoju lekarskiego w parawan lub wyłączenie go z monitoringu jednostki (PdOZ Jędrzejów).

10.5. Warunki bytowe

W związku z zawaleniem się stropu i podłogi Pomieszczenia dla osób zatrzymanych w Wąbrzeźnie, decyzją Komendanta Powiatowego Policji, Izba została zlikwidowana. Zgodnie z decyzją Komendanta Wojewódzkiego Policji w Bydgoszczy, osadzenie osób zatrzymanych z terenu powiatu wąbrzeskiego odbywa się w PdOZ przy: KMP Grudziądz, KPP Brodnica, KPP Golub Dobrzyń. Na terenie KPP Wąbrzeźno zorganizowano 1 pomieszczenie, w którym zatrzymany przebywa do czasu przetransportowania do jednej z w/w Izb. Z informacji udzielonych przez Komendanta Powiatowego Policji wynika, iż podjął on działania zmierzające do utworzenia w Wąbrzeźnie pomieszczeń dla osób zatrzymanych, które Krajowy Mechanizm Prewencji w pełni popiera. W opinii Mechanizmu przewóz zatrzymanych do odległych miejscowości stanowi dla nich niedogodność i naraża na zbędne dolegliwości. Nadto osoby będące mieszkańcami Wąbrzeźna i okolic, zwalniane z pomieszczeń znajdujących się w wymienionych wyżej miejscowościach, muszą pokonać większą odległość do swoich domów oraz ponieść związane z tym koszty. Na

czas funkcjonowania wspomnianej poczekalni **Mechanizm zaleca utworzenie rejestru osób oczekujących na doprowadzenie do PdOZ**, ponieważ ma to istotne znaczenie dla przestrzegania praw zatrzymanych z uwagi na uregulowany w przepisach maksymalny czas zatrzymania.

Pomieszczenie dla osób zatrzymanych w Gdańsku posiada pole spacerowe, które nie było używane ze względu na konieczność przeprowadzenia remontu. W ocenie wizytujących, zasadnym jest podjęcie sprawnych działań w celu przeprowadzenia prac renowacyjnych, ponieważ dostęp do niego jest ważny z punktu widzenia możliwości rozładowywania emocji osób osadzonych i zapewnienia im dostępu do świeżego powietrza i czy używania wyrobów tytoniowych. Uwagi wizytujących PdOZ w Gdańsku wzbudził także stan materacy, świadczący o konieczności ich wymiany, nieprzyjemny zapach i duchotę, wynikające z niesprawnej wentylacji oraz brak zasłonek prysznicowych gwarantujących intymność. W związku z powyższym, Mechanizm zalecił wyeliminowanie nieprawidłowości.

W pomieszczeniu do kontroli osobistej w PdOZ w Środzie Śląskiej, przedstawiciele KMP zauważyli brak maty podłogowej, co stwarzało konieczność stawania przez osoby kontrolowane bezpośrednio na podłodze. Zanotowano także brak ręczników i mydła. Naczelnik Wydziału Prewencji poinformował wizytujących, że z informacji przekazanych przez osobę sprzątającą wynika, iż mydło znajduje się w pomieszczeniu socjalnym. Niemniej jednak nie można było ustalić, czy i kiedy jest ono wydawane zatrzymanym, mimo iż prawo do jego otrzymania zostało zawarte w Regulaminie izby. CPT podkreśla, że *osoby przebywające w areszcie policyjnym powinny mieć dostęp do należytego urządzenia toaletowego w przyzwoitych warunkach oraz otrzymać adekwatne środki w celu umycia się*⁵⁸. Innym zarzutem, dotyczącym warunków bytowych, były ostre zakończenia na rogach stołów i ław, a więc niespełnienie wymogów bezpieczeństwa określonych w § 7 ust. 1 pkt 5 Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 13 października 2008 roku w sprawie pomieszczeń w jednostkach organizacyjnych Policji przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia

⁵⁸ Patrz: § 47 [CPT/Inf (2002)15]).

oraz regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach⁵⁹. W związku z powyższym, Mechanizm zalecił wyeliminowanie nieprawidłowości. Ponadto, Naczelnik Wydziału Prewencji poinformował, iż ze względów bezpieczeństwa światło w pokojach dla zatrzymanych zapalone jest również w porze nocnej, w takim samym natężeniu jak za dnia. Zdaniem KMP warto rozważyć zamontowanie oświetlenia o mniejszej intensywności, aby umożliwić zatrzymanym sen.

Z informacji udzielonych przez policjantów w PdOZ w Toruniu wynika, że zatrzymani mogą przez cały czas korzystać z materaca, poduszek i koców, co KMP uważa za dobrą praktykę. Mankamentem jest nieodświeżanie tych przedmiotów. Mechanizm zaleca, aby wydawanie czystych przedmiotów nie ograniczało się wyłącznie do powłoczek i aby koce, materace i poduszki znajdujące się na stanie w PdOZ były regularnie czyszczone/prane.

PdOZ w Toruniu nie jest dostosowane do potrzeb osoby z niepełnosprawnością. **W związku z faktem, że w PdOZ w każdej chwili może zostać osadzona osoba z niepełnosprawnością ruchową, KMP rekomenduje dostosowanie sanitariatów Izby oraz przynajmniej jednego pokoju do potrzeb osób, które nie będą w stanie samodzielnie się poruszać bez odpowiednich udogodnień.**

Co więcej, w dniu wizytacji pod drzwiami pokoi, w których umieszczono osoby zatrzymane znajdowało się obuwie przebywających w nich osób, co jest niezgodne z § 10 ust. 1 Regulaminu pobytu w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, stanowiącego załącznik do rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 13 października 2008 r. w sprawie pomieszczeń w jednostkach organizacyjnych Policji przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia oraz regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach⁶⁰. Zaznaczyć należy w tym miejscu, że z informacji przekazanych przez zatrzymanych wynika, że nakazując im pozostawienie butów przed pokojami, równocześnie nie proponowano im obuwia zastępczego. W PdOZ w Jędrzejowie natomiast,

⁵⁹ Dz. U. 2008 r., Nr 192, poz. 1187.

⁶⁰ Dz.U. 2008 Nr 192, poz.1187.

zatrzymani mogli posiadać własne buty jedynie po wyjęciu sznurówek i nie proponowano im zastępczych.

Na podstawie dokonanego oglądu Krajowy Mechanizm Prewencji zalecił: zapewnienie środków finansowych na remont pola spacerowego w Izbie (PdOZ w Gdańsku), zakup nowych materacy (PdOZ w Gdańsku), usprawnienie wentylacji (PdOZ w Gdańsku), zakup zasłonek do pryszniczy (PdOZ w Gdańsku), usunięcie ostrych zakończeń rogów stołów i ław w pokojach dla zatrzymanych (PdOZ Środa Śląska), zapewnienie wszystkim osobom umieszczonym w Izbie ręcznik i mydło na czas potrzebny do ich użycia, niezależnie od tego, czy tego zażądają (PdOZ Środa Śląska), poprawienie warunków przeprowadzania kontroli osobistej poprzez wyposażenie pomieszczenia przejściowego w matę (PdOZ Środa Śląska), rozważenie zainstalowania w pokojach dodatkowego oświetlenia o małej intensywności, na potrzeby monitorowania zatrzymanych w porze nocnej, umożliwiającego skorzystanie zatrzymanym z wypoczynku nocnego (PdOZ Środa Śląska), wymianę zniszczonego wyposażenia w pokoju lekarskim (PdOZ Toruń), regularne czyszczenie/pranie koców, materacy i poduszek wydawanych zatrzymanym (PdOZ Toruń), dostosowanie sanitariatów Izby oraz przynajmniej jednego pokoju do potrzeb osób z niepełnosprawnością i osób starszych, które nie będą w stanie samodzielnie się poruszać bez odpowiednich udogodnień (PdOZ Toruń).

W odpowiedzi na wydane zalecenia, Komendant Miejski Policji w Gdańsku, oznajmił, że do Wydziału GMT KWP w Gdańsku złożono zapotrzebowanie na zakup 32 materacy zmywalnych z dwóch stron. Dodał, że uwzględniono renowację pola spacerowego i usprawnienie wentylacji podczas planowanego remontu elewacji budynku KMP w Gdańsku. Na koniec oświadczył, iż pomieszczenia socjalne spełniają wymogi określone w rozporządzeniu MSWiA z dnia 13 października 2008 roku w sprawie pomieszczeń w jednostkach organizacyjnych Policji przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub podprowadzonych w celu wytrzeźwienia oraz regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach.

11. Domy Pomocy Społecznej

W pierwszym kwartale 2012 r. wizytacje Krajowego Mechanizmu Prewencji objęły dwa Domy Pomocy Społecznej⁶¹. Ustalenia z wizytacji zostaną przedstawione w kolejnym raporcie kwartalnym.

Opracowała:

Małgorzata Molak

⁶¹ Dom Pomocy Społecznej Nr 1 w Grudziądzu (07-09.03.2012 r.), Dom Pomocy Społecznej „Serce” w Łodzi (28-30.02.2012 r.)